

KZGW

Wij laten Zeeland schitteren

Archief 2022 - II

*Jaarverslagen 2021 conservatoren,
werkgroepen, commissies, redacties
en bestuur*

Archief 2022 - II

Archief 2022, Deel II. *Jaarverslagen 2021 conservatoren, werkgroepen, commissies, redacties en bestuur van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*

© 2022

Commissie tot redactie van *Archief – Jaarverslagen*:

drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz

dr. P.G. (Peter) van Druenen

M. (Marianne) Gossije

drs. A. (Arnold) Wiggers

Druk :

Media58, Vlissingen

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk:

DtP-plus, Koudekerke

Afbeelding voorzijde:

Nehalenniasteen, Collectie KZGW nr. G3224

ISBN 978-90-830638-5-0

NUR 688, 694

ISSN 2949-7213

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

*Jaarverslagen 2021
conservatoren, werkgroepen, commissies,
redacties en bestuur
van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap
der Wetenschappen*

Archief 2022 - II

Inhoud

VOORWOORD	7
JAARVERSLAGEN 2021	
BESTUUR	9
SAMENSTELLING BESTUUR, WERKGROEPBESTUREN, COMMISSIES EN ADMINISTRATIE (PER SEPTEMBER 2022)	14
IN GESPREK MET...	18
COÖRDINATIECOMMISSIE VOOR DE VERZAMELINGEN	35
CONSERVATOREN	39
Archeologische Voorwerpen	39
Boeken en ruilverkeer	45
Handschriften	46
Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen	47
Munten en Penningen	48
Natuurhistorische Voorwerpen en Naturalia	52
Volkenkundige Voorwerpen	54
Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata	57
COMMISSIE JEUGD	59
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN HET TIJDSCHRIFT ZEELAND	62
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF EN WERKEN	65
COMMISSIE TOT REDACTIE VAN ARCHIEF – JAARVERSLAGEN	68
COMMISSIE COMMUNICATIE	70
WERKGROEP CULTUURHISTORIE (WCH)	73
WERKGROEP GEOLOGIE	76
WERKGROEP MUZIEK	78
BIJLAGE: CHRONOLOGISCH EN TOEGELICHT OVERZICHT VAN EEN SELECTIE VAN AANWINSTEN VOOR DE COLLECTIES GEDURENDE HET JAAR 2021	81

Voorwoord

Het is waarschijnlijk weinig lezers opgevallen, maar de eerlijkheid gebiedt het hier toch te melden: tussen deel I en deel II van *Archief 2021* was een licht kleurverschil te zien. Wat was er aan de hand?

Zoals bekend worden de twee delen door twee aparte redacties samengesteld. De redactie van Deel II was wat eerder klaar (zomer 2021) en besloten werd om dat direct maar te drukken. De achtergrond was dat toen al duidelijk werd dat er een aanzienlijke papierschaarste zou ontstaan vanwege de wereldwijde coronamaatregelen die ook grote invloed hadden op de internationale transportsector. Enfin, Deel II werd gedrukt, maar toen een maand later Deel I aan de beurt was, bleek de papiervoorraad bij onze drukker niet voldoende te zijn voor het iets dikker uitgevallen boekwerk. Gelukkig was er een collegadrukker die nog een voorraadjie had liggen. Ergens in de onderlinge communicatie is toen een iets afwijkende kleurcode doorgegeven, resulterend in het kleurverschil. En zo werd *Archief 2021* een stille maar voor de oplettende lezers toch zichtbare getuige van de actualiteit in het laatste kwart van 2021. Waarvan akte!

Ook dit jaar zijn de auteurs en de redactie er in geslaagd om een informatief Deel II samen te stellen over het werk van onze ruim 80 vrijwilligers: conservatoren, commissies, werkgroepen en bestuur. Nieuw was vorig jaar het interview met een vrijwilliger. Dat heeft geleid tot een maandelijks interview in onze nieuwsbrief en tot plaatsing – tussen de verschillende hoofdstukken – in *Archief 2022*.

Tot slot wil ik u er op wijzen dat de jaarverslagen van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen zijn gesplitst in twee delen: de jaarverslagen zelf en een bijlage met de aanwinsten in 2021 die chronologisch zijn gerangschikt. Ik dank

alle vrijwilligers die hebben bijgedragen aan het schrijven van de jaarverslagen en wens hun en alle leden en potentiële leden veel leesplezier!

Middelburg, 15 september 2022,

Namens de Commissie tot redactie van Archief – Jaarverslagen,

Peter van Druenen

nen compenseren. Dat gold ook voor de twee delen van het jaarboek *Archief*. Veel werk is er verricht door de Commissie Communicatie die, naast het nadenken over de overgang naar een nieuw logo, dit in gang heeft gezet en begeleid.

De Commissie Jeugd is volop in gesprek geraakt met het Zeeuwse onderwijs om de lancering in 2023 van de jeugd-app voor te bereiden en de Werkgroep Cultuurhistorie heeft goede resultaten bereikt om het project Vrede van Parijs 1323-2023 en de invloed daarvan op de vorming van het graafschap Zeeland van de grond te krijgen. De werkgroep Geologie kon ondanks de lockdowns toch enkele natuursprekuren en twee ledenbijeenkomsten organiseren en de Werkgroep Muziek een aantal concerten. U leest hierover meer in de betreffende hoofdstukken in deze editie van *Archief – Jaarverslagen*.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur heeft in het verslagjaar tien keer vergaderd, waarbij naast de gebruikelijke onderwerpen, zoals de jaarstukken 2020 en de begroting 2022, net als in 2020 veelal de (on)mogelijkheden van de uitvoering van activiteiten en het in goede banen leiden daarvan, onderwerp van gesprek waren.

Algemene Ledenvergaderingen

Er zijn twee Algemene Ledenvergaderingen gehouden, te weten op 19 mei en op 18 november. Beide vergaderingen vonden digitaal plaats. Daarbij werd het protocol gevolgd zoals dat is vastgelegd in de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, die per 24 april 2020 in werking is getreden. De verslagen van de twee ALV's zijn te vinden op onze website: <https://kzgw.nl/verslagen>.

Aanwinsten

In 2021 werden de volgende collecties uitgebreid met schenkingen en aankopen: Zelandia Illustrata, Boeken en handschriften, Munten en penningen, Archeologie en Kunst, Nijverheid en Historische voorwerpen. U leest hierover meer in de betreffende jaarverslagen.

Familiefonds Hurgronje

Ook dit jaar werd € 30.000 ontvangen van het Familiefonds Hurgronje met als doel om het Genootschap en haar collectie onder de aandacht van de jeugd te kunnen blijven brengen. Daaraan is mede opvolging gegeven door het project WIJZ (Wetenschap – Introductie voor Jongeren in Zeeland) van de Commissie Jeugd. Elders in deze editie van *Archief – Jaarverslagen* leest u meer over dit project.

Pers

Het Genootschap maakte ook in 2021 weer regelmatig haar opwachting in de Zeeuwse pers (Omroep Zeeland, PZC en de verschillende huis-aan-huisbladen). Onderwerpen: het Britannia-mozaïek, artikelen uit ons tijdschrift *Zeeland*, recensies over onze uitgaven, de Zeeuwse Boekenprijs waarbij het boek van Jan Zwemer over Gouverneur J.H. Schorer werd bekroond als beste biografie en het nieuwe logo in december. Deze berichten zijn terug te vinden op onze website: <https://kzgw.nl/nieuws/>.

Nieuwsbrieven

Er werden in het verslagjaar zeventien nieuwsbrieven verstuurd. Deze zijn allemaal terug te lezen op <https://kzgw.nl/nieuwsbrief-archief/>.

Boekwinkeltje

Het Zeeuws Genootschap heeft in de ruim 250 jaar van haar bestaan honderden titels uitgegeven. In ons magazijn bevindt zich nog een aanzienlijke voorraad boeken vanaf 1900. Op Boekwinkeltjes.nl heeft het Genootschap nu haar eigen boekwinkeltje kunnen inrichten. Er staan inmiddels enkele honderden titels te koop, waaronder ook niet door het KZGW uitgegeven boeken. Het aanbod zal de komende tijd nog worden uitgebreid. De prijzen zijn exclusief verzendkosten en de leden van het Zeeuws Genootschap krijgen tien procent korting. In 2021 heeft de verkoop van de boeken 1214,95 euro opgeleverd.

The screenshot shows a web browser window with the address bar displaying <https://www.boekwinkeltjes.nl/v/zeeuwsgenootschap/?sort=schrijver1>. The website header features the logo "Boekwinkeltjes.nl" with a red rose and the tagline "koop en verkoop uw tweedehands boeken". A navigation bar includes links for "Home", "Boeken kopen", "Boeken verkopen", and "Onderwerpen".

The main content area displays a search result for "Alle boeken van Zeeuws Genootschap uit Middelburg", accompanied by five yellow stars. Below this, it states "Zeeuws Genootschap heeft in totaal 204 boeken". A thumbnail image of a book cover with the KZGW logo is shown. A search bar on the right contains the text "Zoeken".

Below the search results, there is a dropdown menu labeled "Gesorteerd op:" with "Schrijver" selected. At the bottom, a pagination bar shows "Pagina : 1 2 3 4 5".

Afbeelding	Schrijver ^ v	Titel ^ v	Uitgever ^ v
	Zuidervaart en Nelliën	De echte uitvinder van de verrekijker (meer info)	Koninklijk Zeeuwsch Genootschap

Bestuur en administratie

In de samenstelling van het bestuur heeft één wijziging plaatsgevonden: aangeleden is Margot Verhaagen. Daarmee werd de vacature ingevuld die in 2019 was ontstaan door het aftreden van Anya Luscombe.

De functie van secretaresse werd vervuld door Judith Adriaanse.

Leden

Het aantal leden op 1 januari 2021 bedroeg 773 hoofdleden (onder wie 61 leden van het Familiefonds Hurgronje, 19 periodieke leden, 3 ereleden, 30 huisgenootleden en 6 jeugdleden), 399 digitale leden (onder wie 64 jeugdleden en 323 leden van het Familiefonds Hurgonje). In 2020 waren er 30 organisaties waarmee het Genootschap een zogenaamd ruilabonnement onderhield voor wat betreft de wederzijdse publicaties. Zeventien ruiladressen bevonden zich in Nederland en dertien ruiladressen in het buitenland. Er waren vier begunstigers. In 2021 waren er 53 nieuwe leden. Er waren 87 uitschrijvingen door overlijden en opzeggingen.

Samenstelling bestuur, werkgroepen, commissies en administraties (per september 2022)

Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix is beschermvrouwe van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Bestuur

dr. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
K. (Karel) Meertens, vice-voorzitter
mr. A. (Annelies) Wooldrik, secretaris
drs. J.M. (To) Verhaeghe de Naeyer, thesaurier
M.M. (Margot) Verhaagen

Administratie

J.F. (Judith) Adriaanse

Werkgroep Cultuurhistorie

prof.dr. A. (Arjan) van Dixhoorn, voorzitter a.i.
dr. P.G. (Peter) van Druenen, secretaris
drs. H. (Hans) Nagelkerke, penningmeester
drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz
drs. E.J. (Eva) Cossee
H. (Herman) Heijboer
dr. G.E. (Gerard) van Keken
A. (André) Kastelein
drs. C.M. (Marcel) Rijken

Werkgroep Muziek

J. (Jos) Vogel, voorzitter

A. (André) Poortvliet, secretaris

N.J. (Nico-Jan) Valk, penningmeester

Werkgroep Geologie

H.J. (Harry) Raad, voorzitter

R.M. (Ruud) Lie, secretaris

J.N.A. (Jan) de Quaasteniet, penningmeester

H.K. (Hester) Loeff

L.P.M.J. (Bert) Wetsteijn

Coördinatiecommissie Verzamelingen

P.J. (Paul) Aarssen

drs. A. (Anna) de Bruyn

drs. G.R. (Gerard) Heerebout

drs. C.E. (Katie) Heyning

drs. R.M. (Ronald) Rijkse

drs. A. (Arnold) Wiggers

Conservatoren

P.J. (Paul) Aarssen, Boeken

dr. J.P. (Jan Piet) Bekker, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren

R. (Rob) Bertijn, Boeken

M.E.J. (Mark) Bosselaers, Natuurhistorische Voorwerpen, Zeezoogdieren

drs. J.G.M. (Anna) de Bruyn, Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata

drs. F. (Erik) van der Doe, Volkenkundige Voorwerpen

A. (Aagje) Feldbrugge, Archeologische Voorwerpen

drs. V. (Veronica) Frenks, Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata

drs. E.J.M. (Liesbeth) van der Geest, Volkenkundige Voorwerpen

drs. M. (Michel) van Gessel, Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata

M. (Marianne) Gossije, Historische Voorwerpen

drs. G.R. (Gerard) Heerebout, Naturalia

drs. C.E. (Katie) Heyning, Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen

drs. K-J.R. (Karel-Jan) Kerckhaert, Munten en Penningen

E. (Edward) de Landmeter, Mineralen en gesteenten

H.K. (Hester) Loeff, Natuurhistorische Voorwerpen, Landzoogdieren
drs. J. (Jan) van Loo, Handschriften
F.A.D. (Freddy) van Nieulande, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
H.W. (Herman) Nijhuis, Natuurhistorische Voorwerpen, Mollusken
drs. R.M. (Ronald) Rijkse, Handschriften
M. (Rien) Sanderse, Munten en Penningen
drs. I.H. (Ineke) Vogel-Wessels Boer, Historisch-topografische atlas Zelandia
Illustrata
J. (Jos) Vogel, Muziekinstrumenten

Commissie tot redactie van *Archief en Werken*

prof.dr. H. (Henk) Nellen, voorzitter
B. (Bert) van Klaveren (eindredacteur)
drs. A.R. (Rob) Frederiks
MEd M.D.F. (Monique) Huis in 't Veld-Rijk
drs. E.P.A. (Bettina) Ketels-Boom
N. (Noortje) de Kroo
drs. I.J. (Ivo) van Loo
dr. W. (Willem) Peene
drs. C.M. (Marcel) Rijken

Commissie tot redactie van *Archief – Jaarverslagen*

dr. P.G. (Peter) van Druenen, voorzitter
drs. E.G.M. (Elly) Adriaansz
M. (Marianne) Gossije
drs. A. (Arnold) Wiggers

Commissie tot redactie van het tijdschrift *Zeeland*

drs. G.R. (Gerard) Heerebout, hoofdredacteur
mr. A. (Bram) Minderhoud, eindredacteur
drs. M. (Margriet) Verhoef, beeldredacteur
dr. W. (Willem) van den Broeke
M.A. (Mark) Buijse
Drs. J.J.I.M. (Jan) van Damme
K. (Karel) Leeftink
M.A. (Monique) Wagenveld-Heeren

Commissie Jeugd

dr. P.G. van Druenen, voorzitter
drs. M. (Michel) van Gessel
drs. C.E. (Katie) Heyning
drs. G. (Gertrude) van de Ketterij
M.T. (Tilly) Stroo-Smit
M.M. (Margot) Verhaagen

Commissie Communicatie

drs. J.W. (Jan Willem) Stolk, voorzitter
dr. P.G. (Peter) van Druenen
drs. M. (Michel) van Gessel
K. (Karel) Meertens
drs. T. (To) Verhaeghe de Naeyer

Webredactie

J.F. (Judith) Adriaanse
dr. P.G. (Peter) van Druenen
M. (Marianne) Gossije
prof. dr. P.A. (Peter) Henderikx
drs. I. (Ivo) van Loo
drs. B. (Bernard) Meijlink
dr. C.J.M. (Kees) Musters
drs. C.M. (Marcel) Rijken
ir. A. (Bram) Verkruijsse

In gesprek met...

In oktober 2021 is de redactie van de KZGW-nieuwsbrief begonnen met het afnemen en publiceren van interviews met vrijwilligers. De eerste interviews vielen in goede aarde en werden, volgens de statistieken, het best gelezen van alle rubrieken. Het toont aan dat het werk van onze ruim 80 vrijwilligers wordt gewaardeerd, zowel door de leden als door de collega's. Omdat de redactie van *Archief – Jaarverslagen* van mening is dat de gesprekken ook op papier moeten worden bewaard voor volgende generaties, is besloten om ze voortaan ook in het jaarboek op te nemen.

De interviews zijn allemaal door Jan Willem Stolk afgenomen en opgeschreven.

Conservator Mark Bosselaers

Gepassioneerd door een walvissenkerkhof

'Het liefst zou ik de hele dag met fossiele walvissen bezig zijn, maar natuurlijk moet ik ook af en toe voor mijn vrouw een klusje in huis doen,' zegt Mark Bosselaers, dé (Belgische) expert op het gebied van fossiele walvissen en conservator fossiele mariene vertebraten van het Genootschap.

Het liefst volgt hij zijn vak en passie, cetologie oftewel walvissenkunde. Daarmee bevindt hij zich in een select gezelschap van wereldwijd ongeveer 30 anderen, die echt verstand hebben van gefossiliseerde walvisresten. Zelf heeft hij zijn sporen op dit gebied verdiend: hij ontving voor zijn werk de prestigieuze Franse Saportaprijs, de Nederlandse P. van der Lijn-onderscheiding en op 2 oktober jongstleden de splinternieuwe Belgische Louis De Pauw Award. Sinds hij een kleine twintig jaar conservator

bij het Genootschap is, zijn er vele walvisbotten door zijn handen gegaan. Het Schelde-estuarium, met name dat van de Westerschelde, is al eeuwenlang een uitdagende vindplaats voor walvisrestanten gebleken en de bodem van Antwerpen zou je een walvissenkerkhof kunnen noemen.

Hoewel hij al vroeg geïnteresseerd was in fossielen – als kind had hij al een verzameling – is het eigenlijk allemaal in Zeeland begonnen, op een vakantie met zijn ouders naar Zoutelande. Zijn moeder wilde onderweg even picknicken bij de op dat moment in aanbouw zijnde Zandvlietsluis, waar toen veel opgespoten grond lag. Mark vond daar zijn eerste walvisbotten en dit werd het begin van een levenslange fascinatie voor de historische soortenrijkdom van dit imposante zeezoogdier. Later studeerde Mark nog een korte tijd geologie in Leuven, hoewel het beeldend-kunstenaarschap en het lesgeven daarna voor een korte tijd meer zijn aandacht trokken. Maar de geschiedenis van de walvis heeft uiteindelijk de meest dominante plek in zijn leven ingenomen.

Die geschiedenis reikt overigens ver. Mark spreekt van een verleden van vijftien tot drie miljoen jaar geleden, toen het in onze streken nog zee was, tot wel meer dan 30 meter diep. De vondsten behelzen dan vaak ook versteende resten. Antwerpen heeft zich tot een van de rijkste vindplaatsen van Europa ontpopt, wat blijkt op momenten dat er in de stad ingrijpende grondverplaatsingen zijn. Maar de kust lag dan ook ooit bij de Vlaamse Ardennen. Zoals gezegd is de Westerschelde ook een belangrijke vindplaats voor walvisbotten, getuige de jaarlijks gehouden bottenvistocht.

Mark hoopt in de toekomst nog veel te kunnen onderzoeken, te reconstrueren en te publiceren en daarbij neemt ook het werk van de bekende Belgische paleontoloog en zoöloog P.J. Van Beneden een intrigerende plaats in. Beeldend kunstenaar is hij ook nog, want ‘ja, je moet soms ook nog wat anders doen. Maar eigenlijk zijn er al schilderijen genoeg’, zegt de conservator lachend, wat maar aangeeft dat schilderijen nog geen walvisbotten zijn.

Projectleider Jeugd Tilly Stroo

*Netwerker voor een mooiere planeet:
‘Zeeland kan heel de wereld aan!’*

Iemand die de kunst van het netwerken verstaat? Ga dan eens op de koffie bij Tilly Stroo. Dit bestuurslid van de Commissie Jeugd van het Genootschap zet zich on-

der meer in om jongeren, leerlingen, studenten en sporters wereldwijd met elkaar te verbinden op het gebied van klimaatproblematiek en energietransitie.

‘Ik zit nu in Dubai’, klonk het bij de eerste poging om tot een afspraak te komen. Een tweede poging kwam bij Tilly terecht in een hotelkamer elders, net terug van een andere meeting. Het is de dynamiek van een netwerker met een missie, namelijk ‘de wereld een stukje mooier maken’ zoals ze zelf zegt. Toch is Tilly bescheiden, al schroomt ze niet om als Zeeuwse én mondiaal én zelfbewust haar plaats in te nemen. Daarover straks meer.

Tilly is bij de Commissie Jeugd van het Genootschap aangehaakt omdat er een projectleider gevraagd werd voor de Young Energy Society Challenge, een prijsvraag die alle Zeeuwse jongeren uitdaagde om met creatieve oplossingen te komen voor de overstap naar duurzame energie in de provincie. Dat alles in de Genootschapstraditie van breed kijken, vrij denken en probleemoplossend werken.

Ze heeft iets met jongeren. Waarom? Wel: ‘De jeugd is onze toekomst en het gaat ook over hún toekomst. Er zijn heel veel uitdagingen waar de wereld voor staat. De jongeren weten heel goed wat er speelt, hebben een enorme passie en zij zijn in staat om bij ons gedragsveranderingen te bewerkstelligen,’ stelt ze enthousiast.

Inmiddels is binnen de Commissie Jeugd ook het project WIJZ (Wetenschap – Introductie voor Jongeren in Zeeland) gestart, met als speerpunt een dating-app die erop gericht is om contact te maken met een voorwerp uit de collectie, samen met andere scholieren en studenten, van lokaal tot wereldwijd. De wens om objecten uit de collectie meer in onderwijssituaties te integreren heeft geresulteerd

in een pilot waarin Zeeuwse docenten en leerkrachten participeren en waarvan Mira Weber de aanjager is.

Naast haar werk voor de Commissie doet Tilly nog veel meer. Zo is ze oprichter van de Dutch Wavemakers, waarin ze jongeren met passie voor water en energie samenbrengt in wereldwijde community's in de ambiance van de (in)ternationale watersport. Hier ligt voor Tilly de kans om zich in te zetten voor het klimaat, klimaatadaptatie en energietransitie. 'We staan voor zoveel wateruitdagingen. We hebben veel meer jonge ambassadeurs nodig en hebben hiervoor speciaal een programma ontwikkeld waarmee we door wetenschap aan sport te koppelen een brede doelgroep bereiken,' zo verwoordt ze haar inspirerende visie. Ze speelt daarbij vooral de rol van aanjager, netwerker en inspirator en wat de laatste rol betreft op een verrassend positieve manier. 'Ik ben niet zo van het demonstreren, maar wel van het verbinden en de handen uit de mouwen steken. Al die boze gezichten ben ik heel erg beu,' zegt ze en 'stel dat je boos bent op een vervuilende organisatie, ga daar dan werken.' En: 'We stellen bewust: wees niet bang, je bent veilig en beschermd en vanuit dit positieve vertrekpunt willen we werken aan de oplossingen.'

Hiermee verbonden zit ze ook in een privaat publieksconsortium dat tot doel heeft de komende Olympische Spelen van Parijs de meest circulaire spelen ter wereld te maken, met als speerpunten water, energie en voeding.

De Zeeuwse is daarnaast ook Projectmanager Energy Port Zeeland, een platform dat ervoor zorgde dat Zeeuwse bedrijven kunnen meeprofiteren van de windparken voor de kust. Het zijn zomaar wat voorbeelden van de vele netwerken waarin Tilly zich bevindt en het is niet verwonderlijk dat Buitenlandse Zaken soms ook een beroep op haar doet.

Haar geheim: 'Ja, ik ben een mensen-mens, een verbinder en ik zie ook heel snel kansen. *Practise what you preach* is zo belangrijk en daarnaast zijn loyaliteit en trouw sleutelwoorden. Maar als het loopt dan kan ik een project ook wel weer loslaten.' Graag zet ze Zeeland neer als dé provincie voor schone energie en de mooiste provincie op het gebied van water. 'Ik zie mij graag als Zeeuw én als wereldburger. Zeeland is namelijk de poort naar Europa. Antwerpen, Parijs, maar ook Rotterdam en Den Haag liggen zo dichtbij. Wij moeten ons als Zeeuwen groter maken. We kunnen namelijk heel de wereld aan.' En in dit perspectief heeft Tilly ook tot taak het Genootschap aantrekkelijker te maken voor jongeren. Dit lijkt in heel goede handen.

Hoofdredacteur en conservator Gerard Heerebout

Gedreven door nieuwsgierigheid

‘Het is nieuwsgierigheid. Mensen kunnen wel dingen zeggen, maar ik wil de zaken uit ervaring weten,’ zegt Gerard Heerebout, conservator Naturalia. Het maakt hem zoals hij zelf zegt tot ‘een nijver baasje’. Zo is hij ook nog hoofdredacteur van

tijdschrift *Zeeland*, was onder andere docent, museumdirecteur, raadslid en wethouder, maar heel zijn leven lang in zekere zin ‘ontdekkingsreiziger’.

Gerard studeerde biologie in Leiden en specialiseerde zich in mariene biologie. Hij weet inmiddels ook heel veel van bomen, omdat hij bij zijn huis een lapje grond heeft dat een bestemming moest krijgen. De laatste tijd houdt hij zich ook bezig met de geschiedenis van de biologie, iets wat hij voor zijn conservatorschap bij het KZGW heel goed kan gebruiken.

De bioloog woont inmiddels al weer lang in Kloetinge. Maar al klinkt dat knus, het belet hem niet om zowel letterlijk als figuurlijk het leven van een ontdekkings-

reiziger te leiden. Zo heeft hij biologielessen gegeven in China, Senegal, Portugal, Indonesië, Zwitserland en Zuid-Korea en is mee geweest op talloze expedities, onder andere naar de Poolzee en Siberië. ‘Soms ben ik zo maar een half jaar of langer van huis. En als ik een tijdje thuiszit kan het zo weer gaan kriebelen. Op zo’n expeditie doen we gewoon het handwerk en geniet ik er van dat we met biologen onder elkaar zijn.’

Ondertussen is Gerard ook conservator, maar ‘dat is in wezen tijdloos werk. Die collectie loopt niet weg’. Hij wil het belang van de collectie echter graag benadrukken. ‘We hebben bestjes in de collectie die nu niet meer in de Zeeuwse wateren voorkomen. Het zeestekelbaarsje bijvoorbeeld. Dat leefde in de zeegrasvelden, maar dat is sinds het gewijzigde waterregime sinds ongeveer 1910 verdwenen. Aan de andere kant zien we ook invasieve exoten, zoals de Japanse oester die je wel een plaag mag noemen.’ De waterstaatkundige werken hebben heel wat

biologische veranderingen in Zeeland veroorzaakt. 'Vroeger had je bijvoorbeeld op Walcheren geen mollen en bepaalde muizensoorten kwamen er ook niet voor, maar die kwamen later wandelend over het land. We hebben in de collectie een voorbeeld van de eerste mollen op Walcheren.'

De bioloog stelt dat ook de Oosterschelde een ander karakter heeft gekregen. Vroeger was dat meer een echte riviermonding, maar dat is veranderd. Neem nu bijvoorbeeld de zager, die grote worm waarmee gevist wordt, die komt hier nog maar sinds het begin van de twintigste eeuw voor. 'We hebben enkele van de eerste exemplaren.' Al met al stelt Gerard dat de soortenrijkdom in de Oosterschelde toegenomen is, met name door het nu hoge en constante zoutgehalte en de hogere wintertemperaturen.

Op dit moment heeft hij als conservator het in kaart brengen van de herkomst van alle geconserveerde beestjes tot prioriteit gemaakt. Daar zitten soms heel boeiende verhalen aan vast. 'We hebben ooit wat gekregen van een zekere heer Kruijt, indertijd onze consul in de Djeddah, vlakbij Mekka, die de belangen van de Indische onderdanen moest beschermen. Hij heeft daar veel materiaal verzameld, waarvan wij ook wat gekregen hebben. We hebben ook een mummie, aan de westkust van India aangekocht door de uit Zeeland afkomstige Adriaan Moens. Er was vroeger gewoon handel in mummies. Het was een ingrediënt voor medicijnen: mummiepoeder. Er waren mensen die dachten dat, als ze die stof innamen, ze ook zo oud zouden worden.' Zoiets als roofofstelen? 'Nee, binnen de natuurlijke historie heb je dat eigenlijk niet. Wel zijn er natuurlijk uit verre landen planten meegenomen zoals koffie, thee en kinine, waar later veel geld mee verdiend is.'

Zoals gezegd, is Gerard ook hoofdredacteur van het tijdschrift *Zeeland*. Journalistieke ambities had hij niet, maar 'ik ben er gewoon voor gevraagd', zo stelt hij droogjes. 'Leuk om te doen, maar ik ben eigenlijk een soort regelneef. Het is altijd een beetje spannend om bijvoorbeeld de juiste auteurs te vinden. Je zou ons blad best een wetenschappelijk tijdschrift kunnen noemen, maar dan regionaal. Ik vind overigens dat sommige artikelen eigenlijk niet uit het Engels vertaald zouden hoeven worden. Dat maakt het interessanter voor meer mensen.'

Wat het KZGW zelf betreft, betreurt de conservator Naturalia dat we in een tijd leven waarin mensen zich niet meer zo snel aan een vereniging binden. De gemiddelde leeftijd van de leden is hoog en daarom vindt hij dat we meer jeugd moeten zien binnen te halen. Bovendien: 'Ik zou ook graag meer samenhang zien, meer betrokkenheid bij elkaar. Dat is geen kritiek, want iedereen doet enorm zijn best.'

Conservator Marianne Gossije

Wat als je naam niet meer genoemd wordt?!

Herinneringen levend houden en op zoek gaan naar het verhaal achter de mensen en de dingen. Dit typeert het karakter van en de rode draad in het werkzame leven van conservator Historische Voorwerpen, Marianne Gossije. Oftewel, hoe een literair vertaalster ook conservator werd.

De Middelburgse prefereerde na de middelbare school eigenlijk een studie als psychologie of geschiedenis, waarbij zeker de laatste verhalen genoeg zou opleveren. Maar onder familiale dwang werd het echter Frans, want dat zou de meeste kans op een baan geven. Marianne, met Zeeuwse wortels, maar buiten de provincie geboren, volgde haar studie aan de Nederlandse universiteit die het verst van Zeeland verwijderd is, de Rijksuniversiteit Groningen. Nadat zij haar studie

Frans had voltooid, kwam inderdaad de begeerde baan en wel in het onderwijs. Marianne ervaarde dit echter niet als een succes. Na een half jaar diende zich een andere betrekking aan, namelijk coördinator bij de Artoteek Groningen. Daarna is Marianne het vertaalwerk ingerold via een baan als editor bij een uitgeverij. 'Ja, dat was toen nog zo, als je op academisch niveau Frans gestudeerd had, kon je vertaler Frans worden.' Marianne vertaalde uit het Frans en ook uit het Engels en heeft op dat gebied haar sporen ruimschoots verdiend. Ze heeft in totaal 75 vertalingen op haar naam staan met bekende titels als *Bonjour tristesse* van Françoise Sagan en werk van Simone de Beauvoir. 'Bij het vertalen moet je eigenlijk een beetje weten van heel veel,' zo vat zij het karakter van het vertaalwerk samen. Kennis van de context is immers heel belangrijk. 'Ja ik ben een generalist en die algemene kennis heeft mij altijd geboeid.'

Verhalen vertellen, steeds op zoek naar het verhaal achter een persoon of het voorwerp. Dat is ook het thema bij haar conservatorschap Historische Voorwerpen bij het Genootschap, waar ze al weer jarenlang met plezier invulling aan geeft. 'Alles in de collectie heeft een verhaal, of het nu over vliedbergen, meubels, kleding of mineralen gaat. Zo ontdek je ook steeds nieuwe gebieden. Nee, ik ben

dus geen specialist, maar ik heb op de universiteit geleerd om onderzoek te doen en dat maakt het gemakkelijker om er in te duiken. Wat voor mij topstukken van het Genootschap zijn? Ach, er is zoveel, te veel om op te noemen. Maar als ik toch iets zou moeten noemen is dat de Zelandia Illustrata, die geeft zo'n mooi beeld van de provincie.'

Naast haar conservatorschap is de inwonster van de stad van de Lange Jan nog bij een ander project betrokken, waarbij 'herinneringen levend houden' en 'herdenken' de belangrijkste thema's zijn. Het is de Stichting Werkgroep Struikelstenen Zeeland, die zij zelf voor de provincie heeft opgezet. Oorspronkelijk is dit een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig, die gedenktekens aanbracht in het plaveisel voor de vroegere woonhuizen van Joodse mensen die slachtoffer geworden zijn van het naziregime. In Zeeland en elders wordt daarbij gebruikgemaakt van kleine messingplaatjes in het trottoir, om zo de herinnering aan de vroegere bewoners levend te houden. Deze sterke betrokkenheid hierbij is ontstaan door haar partner, de inmiddels overleden dichteres Chawwa Wijnberg. 'Zij was een Joods onderduikkind en ja, dan gaat de betrokkenheid bij het Jodendom groeien.' Wat het haar brengt? 'Ik zag eens twee jongetjes bezig op een step op de Lange Delft in Middelburg. Een van de jongetjes stond ineens stil en begon de struikelstenen te lezen. De andere kwam erbij staan. Daarna zijn ze zwijgend weggegaan. Dat is nou precies waar je het voor doet.' Vervolgens parafraseert ze een Joodse wijsheid: 'Iemand is pas echt helemaal vergeten als zijn of haar naam niet meer wordt genoemd.'

Ontsluiten, zichtbaar maken, Marianne hecht er veel waarde aan dat de collectie van het Genootschap zoveel mogelijk digitaal toegankelijk wordt gemaakt. Zeker ook het onderwijs moet hiervan kunnen profiteren. Zij zit ook, als de enige van de conservatoren, in de redactie van het webplatform, dat in de toekomst onder de website van het Genootschap komt te hangen. De bedoeling is dat hierop onder meer onderzoeksresultaten worden gepubliceerd, met een substantiële ruimte voor discussie.

Marianne geniet van het werk als conservator Historische Voorwerpen, dat zij overigens samen doet met Katie Heyning. 'Die heeft echt de hele collectie in haar hoofd.' Maar zij waardeert ook de band die er onderling is tussen de conservatoren. 'Van het jaarlijkse uitstapje kan ik zo genieten, dat is echt heel leuk.' Een generalist alleen op het gebied van de cultuur? 'Nee, zeker niet,' ontkent ze met nadruk. 'Ook de natuur. Ik vind vogels kijken ook mooi.'

Dat zijn de echte. Alles heeft een verhaal.

Conservator Anna de Bruyn

‘Oude prenten geven mij een historische sensatie.’

Kunsthistorica en conservator Zelandia Illustrata Anna de Bruyn heeft in het bijzonder iets met prentkunst, want zegt ze: ‘Prenten zijn wijdverspreid en ze zijn zo toegankelijk. Anders dan bij een schilderij kom je heel dichtbij. Prenten kun je in je handen houden, je kunt de geur van het papier ruiken en je merkt of het papier dun of dik is. Kortom, ze geven je op veel manieren een historische sensatie.’

Anna kwam een aantal jaren geleden speciaal naar Middelburg voor een studie kunstgeschiedenis, antieke cultuur en filosofie aan de Roosevelt Academy, vanwege de hoge kwaliteit van het onderwijs in de Zeeuwse hoofdstad. ‘Jazeker, vanwege de geweldige docenten en het kleinschalig onderwijs en ik mocht ook nog in het oude centrum van Middelburg wonen.’ Kunstgeschiedenis heeft haar van jongs af aan gegrepen. ‘Ik herinner me dat ik met mijn ouders op vakantie ging en we oude kerken bezochten. Dat boeide me enorm. We leven in het nu, maar door de kunst en de afbeeldingen kunnen we nog oog in oog staan met het verleden en dat is een intrigerende ervaring.’

Aanvankelijk had Anna een brede kunsthistorische interesse, maar die spitste zich toe toen zij stage liep bij de Middelburgse prentenhandelaar Frans Laurentius. ‘Ja, zo zijn de prenten op mijn pad gekomen en ze hebben me niet meer losgelaten.’

Overigens, als ze zou moeten kiezen tussen bijvoorbeeld een houtsnede, ets, gravure of litho? 'Dat is moeilijk. Elke techniek heeft zijn eigen schoonheid. Ik vind het wel mooi als een kunstenaar durft te experimenteren, zoals Hercules Segers.' Anna vervolgde haar opleiding aan de Universiteit Utrecht voor haar master. Ze deed werkervaring op in het Groeningemuseum in Brugge waar ze meewerkte aan een tentoonstelling over de vroege boekdrukkunst en als lid van een onderzoeksteam in Rome voor het opsporen en bestuderen van Nederlandse prenten die bewaard worden in Italiaanse collecties. Sinds 2018 is ze ook conservator van de Zelandia Illustrata bij het Genootschap.

Daarnaast is Anna sinds 2019 een promotietraject gestart aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze doet onderzoek naar innovaties in illustratiepraktijken tijdens de ontwikkeling van de boekdrukkunst, met name hoe manieren van illustreren veranderen in de overgangstijd van het handgeschreven manuscript naar het gedrukte boek. Daarvoor bestudeert ze een aantal 'boekproducenten' uit de vijftiende eeuw, zoals Colard Mansion uit Brugge en vakgenoten die onder meer leefden in Italië en Augsburg. 'Het waren dus tijdgenoten van elkaar en ze drukten ongeveer dezelfde teksten. Natuurlijk gingen ze steeds meer geïllustreerd drukken, maar de vraag is waar ze tegenaan liepen. Voor ons lijkt het heel logisch om gedrukte boeken te illustreren met gedrukte afbeeldingen, houtsneden bijvoorbeeld. Maar we zien juist in de eerste gedrukte boeken dat ze vaak met handgeschilderde miniaturen worden geïllustreerd, net als manuscripten.'

Wat brengt haar het conservatorschap bij het Genootschap? 'Dat je zo dicht bij die prenten bent,' zegt ze enthousiast, 'het is eigenlijk een fysieke ervaring. Maar het gaat ook om de collectie als geheel, die zelfs van internationaal belang is.' Wat de prentencollectie van het Genootschap betreft, houdt Anna zich op dit moment bezig met de nieuwe aanwinsten die binnenkomen. Het is vooral uitzoeken en beschrijven. 'Je merkt dat door de coronatijd veel mensen weer de tijd hebben om door hun eigen verzameling heen te gaan.'

De Zelandia Illustrata is een rijke verzameling van tekeningen, foto's, prenten, prentbriefkaarten en glasnegatieven van de zestiende eeuw tot nu. De vele landkaarten zijn bijvoorbeeld een unieke bron om te ontdekken hoe de mens en de natuur het Zeeuwse landschap door de eeuwen heen hebben veranderd. En de tekeningen en prenten van historische personen en gebeurtenissen zijn als een tijdsmachine: ze geven een inkijkje in het leven van honderden jaren geleden.

Daarnaast is de Zelandia als collectie ongekend waardevol. Jacob Verheye van Citters begon in de achttiende eeuw met verzamelen in zijn kasteel Popkensburg.

Sindsdien is de collectie steeds beheerd, uitgebreid en toegankelijk gemaakt. De conservatoren staan in deze eeuwenoude traditie van bewaren en verzamelen en zetten die voort voor de toekomst.

Promoveren in Groningen, conservator zijn in Zeeland, hoe doet ze dat allemaal? ‘Ja, en binnenkort staan er ook weer reizen naar Rome en Dublin op het programma,’ meldt ze lachend. ‘Ik geniet ervan en de nieuwsgierigheid houdt mij gaande. Heerlijk dat graven in het verleden. Het is geen enkel probleem.’

Toekomstdromen? ‘Nu geniet ik van het onderzoeken, maar op den duur zou ik mijn steentje bij willen dragen om collecties breed toegankelijk te maken. Daarbij vind ik het belangrijk dat zoveel mogelijk mensen ervan kunnen genieten en ze niet in de ivoren toren van het wetenschappelijk veld blijven.’ En tot slot nog even reflecterend op de *Zelandia Illustrata*: ‘Zeeuwen kunnen bescheiden zijn over hun eigen cultureel erfgoed, maar ze mogen best een beetje opscheppen.’

Genootschapslid Niek Peters

‘Het gaat wel om mensen.’

‘Ik dacht vroeger altijd dat het Genootschap een club was van mensen die hoog in de studiewereld zitten, mensen met zo’n vijftien titels. Maar ik had er een verkeerd beeld van. Het zijn ook gewone mensen, die echter wel voor boeiende ar-

tikelen zorgen die wetenschappelijk goed zijn onderbouwd. Laatst kreeg ik weer het tijdschrift *Zeeland* in de bus. Daar staan zulke interessante dingen in.’

Niek is een geboren ‘Hagenees’ en zag in 1948 in de residentie het levenslicht. Met enige trots kan hij nog Haagse Harry citeren: ‘Mooie stad achter de “duine”’. Maar de Hogere Zeevaartschool in Vlissingen bracht hem naar Zeeland, waar hij ook zijn vrouw leerde kennen. Na enkele jaren op de grote vaart bracht hij het grootste deel van zijn werkzame leven door bij de kerncentrale in Borssele en wel de laatste jaren als *emergency mana-*

ger. In die hoedanigheid hield hij zich bezig met de veiligheidsaspecten van de kerncentrale, ook naar de omgeving toe.

Al tijdens zijn werkzame leven, maar vooral na zijn pensionering, heeft Niek een enorm aantal initiatieven op het gebied van vrijwilligerswerk op zijn naam staan, waarin met name de maritieme geschiedenis een dominante plek inneemt. 'De mensen kennen mij vooral van de Biber, de Duitse miniduikboot en mijn pogingen om de Duitse militair die daar in zat te identificeren. We hebben inmiddels zelfs zijn graf weten te vinden.' Dat tekent Niek, geschiedenis boeit hem, maar hij wil die geschiedenis ook een menselijk gezicht geven. In totaal hebben zo'n vierhonderd man in zo'n miniduikboot gezeten, maar zo'n getal is voor de ondernemende Vlissinger te abstract: 'In die duikboot heeft ook iemand gezeten met een bepaald doel en een bepaalde levensverwachting. Dat diepmenselijke aspect boeit mij. Geschiedenis gaat mij om mensen.'

Daarnaast speelt bij Niek ook de nieuwsgierigheid en de hunkering naar nieuwe ontdekkingen een rol en daarbij rolt hij dan vaak van het een in het ander. Zo bracht zijn werk voor de restauratie van het torpedowerkschip *Mercur* hem in contact met het medisch instrumentarium van de Middelburgse huisarts Carel Frederik Frumau, ooit een geschenk aan het Genootschap, dat vervolgens een plaats kreeg in het schip. 'Daar zat weliswaar ook een verlostang bij en of die zo relevant is op een oorlogsschip is de vraag', lacht hij, 'maar goed.'

Nog een voorbeeld. Onlangs ontdekte hij in Vlissingen een plaquette uit 1873 ter gelegenheid van de opening van het Kanaal door Walcheren. 'Ik realiseerde me toen dat we dan volgend jaar het 150-jarig bestaan kunnen vieren van deze waterweg. Ja, zo gaat dat dan.'

Maatschappelijk betrokken met een groot maritiem besef. De 'erelijst' van Niek is lang. Zonder volledig te willen zijn: van het mede oprichten van een peuterspeelzaal, vluchtelingenwerk en een gemeenteraadslidmaatschap, tot lesgeven op het gebied van oude scheepstechnieken. Hij is stadsgids en museumgids, voorzitter van de Stichting Maritiem Erfgoed Vlissingen, betrokken bij het bestuur van de Vrienden van het MuZEEum en hun blad *Den Spiegel*, leverde een bijdrage aan de lezing over De slag om de Schelde en nogmaals, hier is slechts sprake van een onvolledige opsomming.

Op dit moment heeft het zogenaamde lunarium van het Genootschap zijn grote aandacht en interesse. Het lunarium is een systeem dat op datum kan worden ingesteld, waarna onder andere de standen van de maan, hoog- en laagwater kunnen worden afgelezen. Het Zeeuwse exemplaar is bedacht en ontwikkeld door

Henricus Schortinghuis, de zoon van de in pietistische kringen bekende dominee Wilhelmus Schortinghuis. ‘Ik ben nu maar een boekje aan het doorlezen over dit lunarium, want ik wil het helemaal snappen,’ merkt Niek droogjes op.

Hij geeft aan dat zijn interesse in geschiedenis met het klimmen der jaren is gaan groeien. Maar om lid te worden van het Genootschap, dat vond hij aanvankelijk als amateurhistoricus te hoog gegrepen. ‘Alleen de naam al: Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Dat vond ik voor een simpele Nederlander niet weggelegd. Maar de voorzitter, Peter van Druenen, die ik goed ken, zei: “Je moet gewoon maar eens lid worden.”’

Hij heeft er bepaald geen spijt van gehad. Hoewel Niek aangeeft dat hij zelf nog wel eens kan aanhikken tegen het schrijven van een artikel, kan hij de publicaties van het Genootschap enorm waarderen. ‘Die wetenschappelijke context is zo boeiend en daarnaast, ja, zijn we allemaal gewoon mensen. Daar gaat het om.’

Conservator Veronica Frenks

‘Als kind bang dat er niet genoeg boeken waren.’

‘Ik had altijd een enorme drang om de wereld te ontdekken, de wereld te leren kennen. Dat ging voor mij vooral via boeken. Als kind had ik de angst dat er niet genoeg boeken zouden zijn.’

Aan het woord is Veronica Frenks, directeur van het Museum Veere, eigenaar van het publicatieplatform Ma Plume en voor het Genootschap conservator van de Zelandia Illustrata. De in Vlissingen woonachtige conservator had aanvankelijk, in plaats van op het verleden, eerder de blik op de toekomst gericht. Ze was jaren actief in de biologisch-dynamische landbouw op Ter Linde in Oostkapelle, met de daarbij behorende idealen.

De lokroep van de liefde deed haar echter Zeeland verlaten en bracht haar onder meer naar de regio Noordwest-Overijssel en Drenthe, waar ze met name de Weerribben heel goed leerde kennen. Daar deed ze journalistiek werk voor

onder meer de *Meppeler Courant* en de *Oprechte Steenwijker Courant*. 'Ja, ik was vroeger vooral een meisje van de natuur.'

Inmiddels had ze de zorg voor een aantal kinderen, maar 'de dagelijkse cadans en routine heb ik nog niet mogen ervaren. Naast de hectiek van een baan en gezin ben ik gaan studeren en wel Romaanse taal en cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen. Dat was zo'n leuke studie, ik heb er zo van genoten!' Het hoogtepunt was haar afstudeerscriptie over het bekende renaissancewerk *Discours du songe de Poliphile*, oorspronkelijk bekend onder de titel *Hypnerotomachia Poliphili*, waarin Veronica de invloed van dit boek onderzocht op de aanleg van tuinen in Europa en dus ook in Zeeland.

Haar relatie bracht haar na verloop van tijd weer terug naar Zeeland. Hoewel er aanvankelijk plannen waren om een loopbaan in het onderwijs aan te gaan, kwam het Zeeuws Maritiem MuZEEum in Vlissingen op haar pad. Het resulteerde onder meer in een boekje over de wereld van Michiel de Ruyter. Veronica: 'Dat was een van de leukste dingen in mijn loopbaan om mij daarin te mogen verdiepen. Je moet je voorstellen, op de vloot van De Ruyter waren ook onderzoekers aanwezig. Er gebeurde zo veel meer dan dat er strijd geleverd werd, zoals bijvoorbeeld het conserveren van naturalia.' En lachend: 'Ja, dat heeft mijn hart. Ik had zelf eigenlijk wel Plinius willen zijn, de man die *Naturalis historia* schreef. Ik had dat allemaal ook wel willen beschrijven.'

De boeken, het onderzoeken en het schrijven; het is wezenlijk voor de Veerse museumdirecteur. En zo werd ze gaandeweg haar leven de geschiedenis ingetrokken, vooral vanwege haar grote drang naar 'ontdekken'. 'Maar hoe meer ik van de geschiedenis te weten kom, hoe somberder ik word,' stelt ze, hoewel ze daar wel een spagaat ervaart, want Veronica noemt zich ook een verlichtingsdenker. En als ze één plankje met boeken zou mogen overhouden? 'Dan zouden dat de Griekse filosofen zijn,' zegt ze stellig.

Zelf heeft Veronica in ieder geval veel geschreven en beschreven. Haar schrijfactiviteiten bracht zij onder bij Ma Plume, haar platform voor onderzoeksresultaten en publicaties. Het is eigenlijk een vorm van cultureel ondernemerschap, waarin zij soms ook tot eigen uitgaven kan komen. Kijkend op de website van Ma Plume valt de liefde voor de (Zeeuwse) zee en de maritieme wereld op. Veronica benadrukt dat wetenschappelijk onderzoek vooral interessant is wanneer het op een creatieve manier wordt gebracht. Zo zoekt ze voor elk onderzoek een eigen vorm, bijvoorbeeld een publicatie, tentoonstelling, lespakket, fotoserie of lezing. Een van de laatste projecten was de uitgave van *Schilderijen en schepen... mijme-*

ringen aan de kust. Het boek heeft als vertrekpunt twee aanvankelijk onbekende maritieme schilderijen uit het MuZEEum in Vlissingen waarna er een persoonlijk getinte ontdekkingsreis volgt in de zeventiende- en achttiende-eeuwse maritieme geschiedenis van ons land.

Wat het Genootschap betreft is Veronica blij dat er toch weer jonge mensen afkomen op de maritieme geschiedenis. Verder merkt ze op dat niet steeds hetzelfde wiel hoeft te worden uitgevonden en daarbij denkt ze bijvoorbeeld aan digitaliseringsprojecten: 'Er zijn soms dubbelingen en dat is niet nodig. Je hoeft niet alles voor jezelf te hebben.' Ze kan genieten van de multidisciplinaire benadering, die soms binnen het Genootschap kan worden gedemonstreerd: 'Laatst was er een lezing van Karel-Jan Kerckhaert over Romeinse munten. We zijn na afloop ieder vanuit onze eigen discipline in gesprek gegaan met elkaar. Daar kan ik erg van genieten.'

Zo gaat de ontdekking van de wereld voor Veronica nog steeds door.

Conservator Hester Loeff

*Over fossielen zoeken:
'Ik heb er mijn hart aan verloren.'*

'Het verzamelen van fossielen op zich is voor mij niet de hoofdmoot. Het gaat mij om de kennis van het grote geheel. De vondst van een fossiel werkt voor mij als een katalysator om de wereld er achter te ontdekken,' zegt Hester Loeff, conservator Natuurhistorische Voorwerpen en Landzoogdieren bij het Genootschap.

Het zag er aanvankelijk niet naar uit dat Hester bij fossielen zou uitkomen. De in Amsterdam geboren inwonster van Zierikzee kwam op haar achttiende naar Zeeland en ging ergotherapie studeren, bedoeld als opstap voor een studie psychologie. Dit traject werd echter niet afgemaakt waarna ze ging leren voor opticien en daarna voor contactlensspecialist. Pas later realiseerde Hester zich wat ze echt wilde. 'Ja, ik had met de passie van

nu wel vakken als geologie of paleontologie willen volgen. Nu ben ik veel bezig met wetenschapsgeschiedenis. Hier doe ik veel zelfstudie voor.' Inmiddels beheert Hester de collectie Naturalia, met als hoofdmoot de collectie Fossiele landzoogdieren van het Genootschap en is ze lid van de Werkgroep Geologie. Ook is ze secretaris van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren, is ze lid van de Werkgroep Kwartaire en Tertiaire Geologie, de Nederlandse Vereniging voor Geologie en de Nederlandse Malacologische Vereniging. In 2018 mocht zij in het prachtige kerkje van Schokland de Van der Lijn-aanmoedigingsprijs in ontvangst nemen. Deze prijs wordt elk jaar uitgereikt aan een amateurgeoloog die zich verdienstelijk heeft gemaakt.

Hester kan zich nog goed herinneren wat de aanleiding was om helemaal geboid te raken door fossielen. 'Tijdens een excursie naar de Maasvlakte liet de excursieleider een gevonden muizenkiesje zien. Er ging als het ware een wereld voor mij open.' Het zand op de Maasvlakte wordt overigens elke twee jaar aangevuld met een zandsuppletie uit de Eurogeul. Sindsdien is de Maasvlakte voor haar een geliefd zoekdomein, evenals het Banjaardstrand tussen Kamperland en Vrouwenpolder, waar volgens Hester bijzonder materiaal te vinden is uit de ijstijd. Verder noemt zij als interessante vindplaatsen het strand van Westenschouwen, het Kalootstrand in Borssele op een steenworp afstand van de kerncentrale en het strand bij Ritthem. De fossielen op de laatste locaties komen uit oude lagen die door de Westerschelde aangesneden worden.

De leukste of interessantste vondst die ze gedaan heeft? Na enig nadenken: 'Ik vond ooit een werktuig van een neanderthaler, heel bijzonder. Ik heb het later aan het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden geschonken.' Hester beheert naast de collectie van het Genootschap ook een eigen collectie, wat veel werk oplevert. Het materiaal moet uitgezocht en ontzilt worden en gedetermineerd. Leren determineren is een vak apart, vindt de conservator, die er voor heeft gekozen om fulltime bezig te zijn met fossielen en er ook haar financiële basis in te vinden. Mede met het oog op het laatste ontwerpt en vervaardigt ze ook zogenaamde rariteitenkabinetjes voor de verkoop, waarin allerlei vondsten een plek krijgen. 'Anders is het zonde van al dat materiaal dat over is, daar gebeurt dan niets meer mee.' Rariteitenkabinetten of wonderkabinetten waren in de zeventiende eeuw erg in de mode.

Zeldzaamheden van over de hele wereld werden verzameld en tentoongesteld in zogenaamde pronkkamers. 'Tot de dag van vandaag blijven ze me fascineren en ik probeer ze te vangen in kunstkabinetten die ik zelf maak. Ik kan weken of

langer aan een kabinet bezig zijn totdat de uitvoering en de compositie helemaal perfect zijn.' Dit was weer aanleiding om allerlei cursussen te volgen zoals houtbewerking en handboekbinden.

Naast genoemde werkzaamheden leidt Hester ook strandexcursies, met name naar die waarbij fossielen te vinden zijn. Wensen voor de toekomst? Hester geeft aan dat ze graag nog eens een studie zou willen volgen om een goede basis te hebben. Wetenschapsgeschiedenis bijvoorbeeld. Ze vindt het een eer om conservator bij het Genootschap te mogen zijn en is nog steeds op zoek naar de kennis die ze hiervoor nodig heeft. 'Ik hoop het namelijk nog lang te doen.'

Inmiddels heeft ze het Genootschap ook van binnenuit steeds beter leren kennen en ze vindt dat het een grotere rol in de Zeeuwse gemeenschap zou moeten krijgen. 'Dat verdient het wel.' En verder: Hier in Zierikzee leefde in de achttiende eeuw de arts en wetenschapper Job Baster. Hij is wat in de vergetelheid geraakt, maar ik zou graag nog eens een boek over hem schrijven.'

Jaarverslag van de Coördinatiecommissie voor de Verzamelingen over 2021

De samenstelling van de commissie onderging in het verslagjaar geen verandering. De conservatoren P.J. Aarssen (Boeken), drs. V. Frenks (Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata), drs. G.R. Heerebout (Naturalia), drs. C.E. Heyning (Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen) en drs. R.M. Rijkse (Handschriften) vormden, samen met drs. A. Wiggers als het zogenaamde buitenlid, het als Coco bekendstaand gremium. Katie Heyning leidde de bijeenkomsten en Arnold Wiggers stelde de verslagen op.

Bijeenkomsten

Het verslagjaar 2021 werd net als 2020 getekend door de maatregelen in verband met de coronapandemie. Fysieke bijeenkomsten waren in de eerste helft van het jaar onmogelijk, waardoor ook de commissie tot het vergaderen via de computer was veroordeeld. Het zoomen nam een hoge vlucht: op 2 februari, 2 maart en 8 juni werd aldus vergaderd. Op 10 september kon wederom rond de tafel worden gezeten, doch niet in de conservatorenkamer in het Zeeuws Archief, maar op een privéadres. Een geplande vergadering op 8 november kwam te vervallen. Van een overleg in het voorjaar met de conservatoren in een ruimte kon evenmin sprake zijn. Rond het thema Eigentijds verzamelen werd een zoomvergadering gehouden op 17 maart. Ook de najaarsvergadering onderging een gedaanteverwisseling. De conservatoren verzamelden zich op 9 november in het Stadhuismuseum Zierikzee voor een rondleiding onder leiding van directeur en oud-conservator Munten en Penningten dr. Albert Scheffer. Naast de stukken van het Genootschap die in de vaste opstelling getoond worden (onder meer het schelpenbuffet van Job Baster), waren ook in de wisseltentoonstelling 'Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw' werken uit het bezit van het Genootschap tentoongesteld, die door Katie Heyning werden toegelicht.

Schelpenbuffet of schelpenkabinet van Job Baster (1711-1775). Stadhuismuseum Zierikzee. Collectie Online G2132.

Conservatoren

De vacature conservator Gesteenten en Mineralen, onderdeel van de collectie Natuurhistorische Voorwerpen, kon eindelijk ingevuld worden. Edward de Landmeter werd in de via zoom gehouden Algemene Ledenvergadering op 19 mei als zodanig benoemd. Vervolgens moest ook deze nieuwe conservator net als zijn collega's ervaren dat het door de bruikleennemende instellingen gevoerde beleid in verband met de pandemie het werk aan de collecties sterk bemoeilijkte.

Werkzaamheden

Door de coronamaatregelen was de toegang tot de collecties zeker daar waar meer conservatoren tegelijk aan collecties werken, sterk ingeperkt. Opnieuw werd door de commissie geprobeerd met inachtneming van wettelijke regelgeving tot een maximale toegankelijkheid voor de conservatoren te komen.

Een belangrijke taak van de commissie is het adviseren van het bestuur over schenkingen en aankopen. Hiertoe houdt de commissie in samenwerking met het secretariaat een schema bij, waardoor een blijvend overzicht ontstaat van alle schenkingen. In hun jaarverslag worden door de conservatoren deze aanwinsten ook vermeld en het grootste gedeelte wordt toegelicht in de bijlage met chronologisch geordende aanwinsten.

De commissie heeft op zich genomen het magazijn van het Genootschap in de kelder van de ZB te herordenen, teneinde opslagruimte te creëren. Onderdeel hiervan is het schonen van de administratie 1969-2011 naar de regels der archivaliek, opdat deze toegevoegd kan worden aan het oud-archief dat reeds in het Zeeuws Archief wordt bewaard en digitaal te raadplegen is.

Het streven van de commissie om van alle collectieonderdelen door de conservatoren een acquisitieprofiel te laten opstellen heeft in het verslagjaar met een notitie over Naturalia een stap voorwaarts gezet.

Vertegenwoordiging

De praktijk van de vertegenwoordiging in de vergaderingen van het dagelijks bestuur zoals deze in 2020 was ontstaan, is inmiddels geformaliseerd. Katie Heyning bezoekt deze vergaderingen, waardoor de continuïteit van de informatiestroom zowel richting het bestuur als omgekeerd beter gewaarborgd is. Namens de commissie had Arnold Wiggers zitting in de Commissie tot redactie van *Archief – Jaarverslagen*.

Een afvaardiging uit de commissie heeft deelgenomen aan de voorbereidingen voor de Genootschapsdag 2021 in het Zeeuws Museum die op 11 november was geprogrammeerd. Door de aangescherpte maatregelen kon deze geen doorgang vinden.

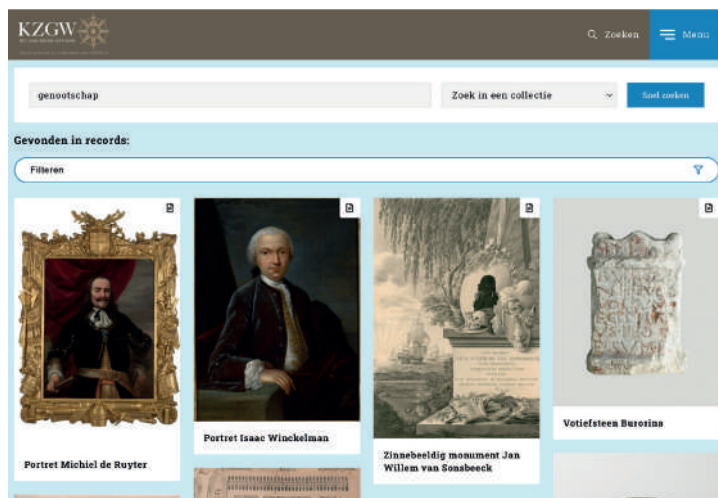
Collectie Online 2021

Katie Heyning bericht als volgt:

In 2021 werden ruim 1300 nieuwe records ingevoerd in de Collectie Online. Aan het eind van het jaar waren in totaal 3700 boeken, handschriften en objecten uit de verschillende verzamelingen van het Genootschap ingevoerd. Ook het invoeren van de natuurhistorische en numismatische collecties maakt inmiddels goede vorderingen.

De redactie van de Collectie Online bestond in 2021 wederom uit Judith Adrianse, José de Bree, Marianne Gossije en Katie Heyning. Aan het eind van het jaar moest José de Bree haar werkzaamheden helaas wegens persoonlijke omstandigheden beëindigen. De redactie is haar zeer dankbaar voor het vele werk dat zij de afgelopen jaren heeft verricht. Een opvolgster zal in 2022 benoemd worden.

Nog steeds werd veel tijd besteed aan systematisch onderzoek in de oude catalogi, notulen, rekeningen en jaarverslagen van het Genootschap opdat koppelingen van objecten met hun schenkers tot stand konden worden gebracht.

Inmiddels bevatten de aangelegde excel-bestanden tezamen gegevens over bijna 12.000 schenkingen.

In totaal zijn nu 2146 personen ingevoerd die ofwel een rol speelden binnen het Genootschap ofwel als vervaardiger/auteur van objecten zijn opgenomen. Naast de voorlezingen zijn bij Genootschapsleden nu ook zoveel mogelijk levensberichten en vermeldingen in door het Zeeuws Genootschap uitgegeven publicaties als de *Encyclopedie van Zeeland* en de *Levensberichten van Zeeuwen* van Frederik Nagtglas toegevoegd. Ook bemoeienis met prijsvragen en eigen publicaties in de *Verhandelingen* en *Archief* zijn nu voor een groot deel verwerkt.

Nieuw waren dit jaar de dossiers, korte verhalen over objecten uit de collectie en transcripties van handschriften. Bij de laatste groep heeft met name Jan de la Hayze een grote bijdrage geleverd. Op 31 december 2021 stonden er 63 dossiers online. Ook het koppelen van korte filmpjes werd dit jaar technisch mogelijk gemaakt. Naast door Fifi Visser beschikbaar gesteld niet-gebruikt materiaal voor haar documentaire 'Tijdgravers' werd een groot aantal korte video's opgenomen, gemaakt door Freddy van Nieulande en Arnold Wiggers met uitleg over verschillende schelpensoorten.

Jaarverslagen van de conservatoren over 2021

Archeologische Voorwerpen

Conservator Aagje Feldbrugge bericht als volgt:

Ook een groot deel van dit jaar is de conservator niet in de depots van het Zeeuws Museum en het Zeeuws Archeologisch Depot (ZAD) geweest. De provincie denkt erover om het Zeeuws Archeologisch Depot te ontvlechten van Erfgoed Zeeland. Of dat doorgaat en welke gevolgen dat zal hebben voor het beheer van de archeologische collectie van het Zeeuws Genootschap, was eind december nog niet bekend.

Provinciaal beleidsmedewerker Ludo Snijders is vanaf november ons nieuwe aanspreekpunt bij de provincie. Het is raadzaam om in de nabije toekomst een overleg in te plannen om samen met hem en de beheerder(s) van het ZAD duidelijkere afspraken te maken omtrent de status en het beheer van de KZGW-collectie, en dat vast te leggen in een nieuw contract.

Tentoonstelling

De tentoonstelling ‘Vikingen op Walcheren? Vondsten, verhalen, feiten en fictie’ in museum Terra Maris bij Oostkapelle werd nogmaals met een klein jaar verlengd, met veel dank aan alle bruikleenverstrekkers. Het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) in Leiden wenste de uitgeleende heupketting wel terug voor hun eigen tentoonstelling en daar werd in samenwerking met illustratrice Lucy de Graaf een passende oplossing voor gevonden in de vitrine.

Op het verlanglijstje voor deze tentoonstelling stond nog een vrij zeldzaam, mysterieus haakje dat ook op de oude foto van de vondsten van de familie Van Sminia staat en eigendom bleek te zijn van het Fries Genootschap/Fries Museum. We konden het haakje nu alsnog voor deze verlenging lenen. Wat de functie van het object is geweest, is nog steeds niet helemaal helder. Vermoedelijk werd het

Foto uit ca. 1890 van 9 bronzen voorwerpen door de familie Van Sminia gevonden op het strand bij Domburg. Links beneden het haakje. Zeeuws Archief, KZGW, ZI-III-0474.

bij de visvangst gebruikt, maar het mist een weerhaakje bij de punt. In tegenstelling tot de meeste ijzeren vishaakjes is dit exemplaar gemaakt van een koperlegering, is het hol aan het brede uiteinde en heeft het daar twee geboorde gaatjes waar iets ingestoken kan worden dat met een nageltje vastgezet kan worden. Erik Speksnijder, hovenier van Terra Maris, noemde het een 'gafhaakje': een haak aan een handvat waarmee je een gevangen vis achter een kieuw vastpikt als deze aan het snoer bungelt, om hem zo binnenboord te zwiepen. Anderen vinden dit haakje daar te klein voor, de hierbij behorende kleine vis pak je ook gewoon zo met de hand vast. Altijd leuk, zo'n raadsel.

Fotograferen en nadere studie

De collectie Nehalenniastenen in het depot van het Zeeuws Museum is opnieuw gefotografeerd. Fotograaf Pim Top nam in augustus als eerste de grote votiefstenen voor zijn rekening. Anda van Riet en Mieke van Wijnen legden vervolgens in december alle brokstukken vast. Dit fotograferen was, met uitzondering van enkele van de gaafste stenen, sinds 1955 – voor het boek van Ada Hondius-Crone,

Altaarsteen Nehalennia, nr. G3223.

The temple of Nehalennia at Domburg – niet meer gebeurd. Opnieuw fotograferen was dus geen luxe, aangezien fotografie en drukkunst ondertussen sterk geëvolueerd zijn. In het betreffende boek draaide het bovendien meer om de informatie die alle brokstukken afzonderlijk gaven en waren ze niet met schaal aanduiding en in de juiste verhouding tot elkaar gefotografeerd.

Het leverde bij het neerleggen van de fragmenten verrassingen op. Soms bleken brokstukken die onder eenzelfde objectnummer op een schap lagen niet bij elkaar te horen. Zo bevatten de nrs. G3209 en G3220 respectievelijk drie en acht fragmenten die eerder bij elkaar horen, dan bij hun hoofdnummer, omdat ze uit een overeenkomende andere steensoort bestaan dan de rest: een kalkconglomeraat met fijne brecci.

Nr. G3209 bestaat daarmee waarschijnlijk uit delen van ten minste drie verschillende beelden: twee stukken met kledingplooien zijn aan een Victoriabeeld toe te schrijven. Een aantal fragmenten heeft duidelijk de vorm van het dak van een votiefsteen. En enkele stukken zijn qua vorm niet te herkennen, maar zijn van een afwijkende steensoort.

We hebben dus waarschijnlijk meer exemplaren van de ca. 1800 jaar oude stenen dan we dachten. Geoloog prof. dr. Roland Dreesen heeft aangegeven in het nieuwe jaar nog eens naar de afzonderlijke brokstukken van de Domburgse Nehalenniastenen te willen komen kijken, om meer uitsluitsel te geven. Dreesen onderzocht, samen met prof. dr. Wim De Clercq, in 2015 alle Nehalenniastenen uit

Domburg en Colijnsplaat op de oorsprong van de steensoorten. Het eindverslag daarvan is in de maak.

Onderzoek

Historica-archeologe Judith Schuyf bracht op 22 juni samen met fotografe Sjaan van der Jagt een bezoek aan de expositie in Terra Maris, aangetrokken door het bericht over de 'Torhamertjes'. Schuyf is onder andere deskundig op het gebied van voorchristelijke cultuuruitingen. Ze wil dit gegeven in het nieuwe jaar weer eens oppakken en er een artikel aan wijden.

Amuletje. NAD nr. 91.A-12.

Youri van den Hurk deed in 2019 als PhD-student aan de Rijksuniversiteit Groningen ook in Zeeland onderzoek naar de walvispopulatie in onze wateren in de middeleeuwen. Hiervoor gebruikte hij onder andere walviswervels waar kapsporen op te vinden zijn. Wervels van gestrande walvissen werden in middeleeuwse woonvertrekken soms als krukje gebruikt of in de keuken als hakblok. Inmiddels afgestudeerd deed Youri in december opnieuw een verzoek tot nader onderzoek voor een postdocstudie van twee jaar, nu als medewerker aan dezelfde universiteit en werkend vanuit Noorwegen. Op 13 december bekeek hij met onze collega-conservator Mark Bosselaers niet alleen de hakblokken (nr. NHG 22019 en nr. NHG 22029) en andere skeletdelen in het depot van het Zeeuws Museum maar ook kleine (vermoedelijke) walvisfragmenten, zowel in onze collectie als in die van de provincie in het ZAD.

De uitkomst luidde wat de archeologische collectie van het Genootschap in het ZAD betreft als volgt: van fragment nr. 456-14 is niet helemaal duidelijk wat het is, het vertoont een dicht sponsweefsel en is vermoedelijk een uitsteeksel van een borstwervel geweest. Fragment nr. 461-10 is van een wervel van een spitssnuitdolfijn of van een beluga. Fragment nr. 669-50 is een fragment van een walviswervel die ooit als hakblok gebruikt is; het vertoont tevens een paar rijen

Hakblok van walviswervel, nr. NHG 22019.

putjes, veroorzaakt door de beet van een hond en is van een jong dier geweest: de epifyse was nog niet vergroeid toen het dier overleed. Nr. 914-01 is vermoedelijk een kaakfragment.

Op 25 november kwam Barbara van Benthem Jutting naar Erfgoed Zeeland om enkele originele geschriften uit de nalatenschap van haar tante Tera van der Feen-van Bentum Jutting in te zien. Deze geschriften lagen in de nalatenschap van Jan Trimpe Burger en zijn daarmee in het ZAD beland.

Aanwinsten

Het Noordelijk Archeologisch Depot, het NAD in Nuis, heeft ons na twee jaar bruikleen zeventien middeleeuwse metalen objecten van het strand Domburg-Oostkapelle geschonken (NAD nrs. 91A-1 t/m 91A-3, 91A-5 t/m 91A-7, 91A-9 t/m 91A-13, 91A-17 t/m 91A-21 en 91A-23). Deze artefacten zijn eind negentiende eeuw door leden van de Friese familie Van Sminia op het Walcherse strand gevonden en aan het Fries Genootschap in Leeuwarden geschonken.

Ook in de schenking van het NAD bevonden zich vier scherven van aardewerk uit de ijzertijd, door J.A. Hubregtse in 1927 aan het Fries Genootschap geschonken (NAD nr. 91B-2). De inschrijving in het Friese Terpenboek vermeldt hierover: 'Al deze scherven zijn tussen 1918-25 op twee vindplaatsen opgeraapt, nl. 1e op het strand bij paal RW4 en 2e in de duinen in Dal RW 1.'

Ten slotte kregen we van het NAD een gave glis (NAD nr. 91-1).

Glis, NAD nr. 91-1.

De inschrijving in het Terpenboek luidt: 'Stuk been van een dier, als schaats gebezigd. Lang 26.5 cm. Gevonden omstreeks 1840 op Walcheren, in een vliedberg (vitrine nieuwe kamer). Ter vergelijking met in Friesland gevonden oude beenen schaatsen door Jhr. J.A. Rethaan Macaré te Middelburg, aan het Fries Genootschap geschonken.'

Sarina Hendrikse uit Vlissingen schonk een spaarpotje, een zogenaamde 'spaartiet'. Haar man, Leen Petiet vond deze rond 1980 in het Geeregebied in Middelburg tijdens de afbraak van de oude huizen op die plaats. De pot is gemaakt van witbakkende klei, bedekt met loodglazuur, wat een geel oppervlak oplevert. Toen het stuk gevonden is, was het (natuurlijk) kapot, maar Petiet heeft het 'aangeheeld' tot een compleet exemplaar.

Ook schonk Sarina Hendrikse een achttiende-eeuwse schoengesp, zonder doorn, waarvan de herkomst onbekend is. Ze had de gesp gekregen van de Westkappelse juwelier Piet Minderhout, die hem ooit aantrof tussen Zeeuwse sieraden die hem aangeboden werden. Aangezien het geen typisch Zeeuws gesp is, deed hij er afstand van. Wij zullen de gesp om dezelfde reden en omdat de vindplaats onbekend is plaatsen in de educatieve c.q. *hands-on* collectie.

In het vorige jaarverslag stond dat een versierde middeleeuwse benen koker is geschonken door de familie Minderhout. Dit moet zijn de familie Toutenhoofd te Westkapelle.

Conservering van artefacten

Van de provinciedewerker Nathalie de Visser en directeur Wim Scholten van Erfgoed Zeeland kwam in de zomer bericht dat dit jaar €1000 van de jaarlijkse provinciale conserveringsgelden zijn gereserveerd voor conservering van KZGW-artefacten in het Zeeuws Archeologisch Depot (niet te verwarren met dat van het Zeeuws Museum; de archeologische collectie ligt op twee plaatsen in bruikleen). Die conservering hoeft dit jaar niet gereed te zijn (dat kan ook niet,

want dat duurt vaak maanden), maar de aanbesteding moest dit verslagjaar de deur uit zijn. De conservator maakte een lijstje met artefacten die er het meest voor in aanmerking kwamen. Met name enkele ijzeren objecten in de Hubregtse-collectie zijn in slechte conditie. Na overleg met depotbeheerder Joost van den Berg is ook deze keer het bedrijf Restaura in Heerlen in de arm genomen. Zij hebben een aantal artefacten meegenomen en zullen een offerte maken.

Publicaties

J. Vermeersch, *Een hergebruikte scheepsplank uit Oostkapelle-Berkenbosch*. ADC-rapport 4453, 2017. Over de scheepshouten grafplank G2853/ ZAD00066.

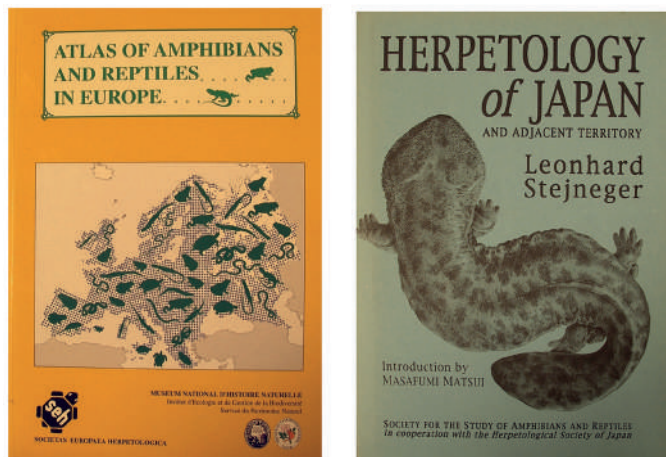
Boeken en ruilverkeer

Conservator Paul Aarssen bericht als volgt:

Ook in 2020 waren de door de Zeeuwse Bibliotheek genomen coronamaatregelen sterk beperkend voor het werk aan de collectie. Soms waren er ook persoonlijke omstandigheden die het minder wenselijk maakten in de bibliotheek te werken. De al eerder aangekondigde plaatsing van het gedeelte van de collectie dat in de oorlog zwaar beschadigd was, werd door de conservator van ZB Bibliotheek van Zeeland voltooid. Daardoor zijn nu alle door de oorlog beschadigde boeken in op maat gemaakte zuurvrije dozen opgeborgen. Ze liggen nu ook in rekken in plaats van dat ze staan waardoor er minder beschadigingen zullen optreden.

De schenkingen bleven dit jaar beperkt tot één, maar dat betrof dan ook een aanzienlijke uitbreiding van de collectie: van een lid van het Genootschap ontvingen we ruim vierhonderd boeken en een aantal tijdschriften op het gebied van de natuurwetenschappen. Vooral boeken over reptielen en amfibieën zijn hierin goed vertegenwoordigd, naast een aantal werken over ecologie. In de collectie van het Genootschap waren die tot nu toe ondervertegenwoordigd. Het documenteren van deze aanwinst door de bibliotheek heeft helaas nog niet kunnen plaatsvinden. Mogelijk is daar het volgende jaar een oplossing voor. Dan zou ook de grote schenking kinderboeken die al langer op verwerking wacht meegenomen kunnen worden.

Gelukkig kon via het internet verder gewerkt worden aan de Collectie Online, waardoor weer een aantal boeken voor het publiek beschikbaar is gesteld. In het adressenbestand voor het ruilverkeer zijn geen mutaties te melden.

Handschriften

Conservator Ronald Rijkse bericht als volgt:

Helaas moet ik mededelen dat in mijn fysieke toestand weinig verbetering is opgetreden. Dit in combinatie met de beperkende maatregelen rond de coronapandemie is er de oorzaak van dat ik dit jaar de collectie in ZB Bibliotheek van Zeeland niet heb kunnen bezoeken.

In het verslagjaar zijn plannen ontwikkeld om te komen tot overbrenging van het archief van het Zeeuws Genootschap, nu nog berustend bij de ZB, naar het Zeeuws Archief. Hier bevindt zich ook het oud-archief tot 1969. De bedoeling is dat een klein comité uit het conservatorenbestand onder toezicht van een medewerker van het Zeeuws Archief de administratie tussen 1969 en 2011 opschooft en verpakt zodat die toegevoegd kan worden aan het daar reeds gedeponeerde archief van het Genootschap.

Het legaat aan het Zeeuws Genootschap van J.A. Hubregtse (1878-1940), onderwijzer en amateur-archeoloog op Schouwen-Duiveland, is in 1946 naar Middeburg gebracht. De collectie Hubregtse bestaat behalve uit artefacten in het depot bij Erfgoed Zeeland ook uit een omvangrijke collectie aantekeningen, die deels betrekking hebben op de op Schouwen gevonden artefacten, maar die ook informatie bevat over dialect, folklore en plaatsnamen. Deze verzameling aantekeningen in hangmappen is begin jaren 2000 overgebracht van wat toen nog SCEZ heette, nu Erfgoed Zeeland, naar de ZB. De aantekeningen zijn door de jaren heen gedeeltelijk toegankelijk gemaakt, getranscribeerd en uitgetypt. De huidige toestand waarin de collectie verkeert, maakt het echter vrijwel onmogelijk de

collectie adequaat te hanteren. Het voorstel is om de collectie materieel te verzorgen door deze opnieuw te verpakken in zuurvrije enveloppen en definitief in de ZB te plaatsen. Vervolgens wordt bezien in hoeverre het dienstig is het geheel, net als de overige handschriften van het Genootschap, te digitaliseren. Voor verdere informatie over Hubregtse en zijn collectie, zie: J.A.Trimpe Burger, 'Aantekeningen bij het legaat van de oudheidkundige J.A. Hubegtsse', in: *Archief*, 1994, 205-223.

Ten behoeve van de tentoonstelling 'Een Fenomeen in Veere: Hendrik Willem van Loon (1882-1944)' die op 10 oktober 2021 geopend werd en tot 6 november 2022 in Museum Veere locatie stadhuis te zien is, werden enkele stukken met betrekking tot Van Loon uit de collectie Handschriften uitgeleend.

Kunst, Kunstnijverheid en Historische Voorwerpen

De conservatoren Marianne Gossije en Katie Heyning berichten als volgt:

In dit verslagjaar kon door de coronamaatregelen maar zeer sporadisch gewerkt worden in de depots van het Zeeuws Museum, waardoor de controlewerkzaamheden tot nader order stillagen. Mondjesmaat kon worden doorgewerkt aan de inventarisatie van de collectie mineralen en gesteenten en aan het opzoeken en zo mogelijk fotograferen van objecten voor de Collectie Online. Daarnaast werden diverse verzoeken om informatie beantwoord en dossiers geschreven ten behoeve van de Collectie Online.

Langdurige bruikleen

In februari 2021 is de bruikleenovereenkomst getekend tussen het Zeeuws Genootschap en het bestuur van de Stichting Maritiem Erfgoed Vlissingen, waartoe onder andere het museumschip Hr. Ms. Mercuur behoort. De bruikleen betreft een collectie die de inventaris omvat van de praktijk van de Middelburgse huisarts Carel Frederik Frumau (1910-1982). Voor de Tweede Wereldoorlog was de praktijk gevestigd aan de Rotterdamsekaai en daarna aan de Groenmarkt. De collectie omvat ongeveer 150 objecten, waaronder een draadmodel van een gipsen been, een oogartskaart, een onderzoekstafel, een gasmasker, een stethoscoop, een bloeddrukmeter, een klisterspuit, een Manotest met kwikmeter, een knieklopper, een endoscopiometer, een bunsenbrander en een neusspoelkan. Een deel is nu al te zien in de ziekenboeg van de Mercuur. De komende tijd zal worden gewerkt aan een representatieve en permanente opstelling. Ook zal een aantal objecten worden gerestaureerd. De Mercuur is afgemeerd in de Dokhaven in de binnenstad van Vlissingen. Zie ook: <https://www.museumschip-mercuur.nl/>.

Overige bruiklenen

Tot half november waren in het Stadhuismuseum Zierikzee een viertal zeventiende-eeuwse portretten uit de Genootschapscollectie te zien. Het betrof een portret van Adriana de Munck (G1618), een portret van Cornelis Versluys (G1644), een portret van Johan Schorer (G1637) en het zelfportret van Zacharias Blijhooft (G1831). In de bij de tentoonstelling verschenen publicatie *Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* door Frank van der Ploeg worden meer portretten uit de collectie behandeld. De volgende tentoonstelling in het Stadhuismuseum in de reeks zeventiende-eeuwse Zeeuwse schilderkunst, die in december 2021 openging, betreft de Zierikzeese schilder Arnoldus van Anthonissen. Hier zijn tot november 2022 twee beschilderde stijlen van een zeventiende-eeuws wapenrek afkomstig uit kasteel Popkensburg bij St. Laurens voor uitgeleend (G2739).

In het Zeeuws Museum was op de tentoonstelling *Dichterbij Jan Heyse* het schilderij van het stadhuis van Veere van Jan Heyse (G1631) opgenomen.

Hemdrokken uit de collectie worden tot september 2022 getoond op de tentoonstelling *re_USED re_SATIN*.

Het portret van Reinier Pieter van de Kastele door Pieter Gaal was het afgelopen jaar te zien op de tentoonstelling *The Suspension of Disbelief* van CBK Zeeland.

De aan Frankrijk uitgeleende objecten voor de tentoonstellingen *FOLKLORE, Artistes & folkloristes, une histoire croisée* van het MuCEM in Marseille en het Musée Centre Pompidou in Metz kwamen in maart 2021 veilig terug.

Slechts één nieuwe aanwinst werd dit jaar aan de verzameling toegevoegd. In oktober 2021 ontving het Genootschap van A. Kelders-te Roller een verzilverde tabaksdoos uit 1872. Deze werd toegevoegd aan het bruikleen in het Zeeuws Museum onder inventarisnummer G21-003.

Munten en Penningen

De conservatoren Karel-Jan Kerckhaert en Rien Sanderse berichten als volgt: In het verslagjaar 2021 is voor zover mogelijk in verband met de coronamaatregelen verdere voortgang gemaakt met de inventarisatie van de collectie Munten en Penningen, aanwezig in het depot van het Zeeuws Museum.

Alle objecten worden gefotografeerd, gewogen, gemeten en beschreven in een database beheerd door de conservator. Daarbij wordt de link gelegd naar eerdere catalogi uitgegeven door het Genootschap en externe documentatie. Deze da-

tabase is ook de bron van informatie voor de Collectie Online van het Zeeuws Genootschap.

De collectie is opgedeeld in vijf categorieën: Antiek, Middeleeuws, Nieuwe tijd, Moderne/Hedendaagse tijd en Penningen, waarbij inventarisatie van Nieuwe tijd en Moderne/Hedendaagse tijd inmiddels zo goed als afgerond is. Veel werk is in het verslagjaar besteed aan de inventarisatie van de rekenpenningen. De beschrijvingen van deze penningen zijn nu gereed en beschikbaar in de Collectie Online.

Er wordt nog gewerkt aan de collecties Middeleeuws (40% gereed). Met name de zeer bijzondere collectie sceatta's en tremisses, muntjes in omloop in de periode 600-800 rond de Noordzee en afkomstig uit de handelsplaats Walichrum bij Domburg, verdient veel aandacht. Om die reden zijn voor deze subcategorieën in de Collectie Online aparte hoofdstukken ingericht met bijbehorende dossiers.

Informatie is verstrekt aan de Heemkundige Kring Sas van Gent aangaande een historiepenning uit 1644 over de verovering van Sas van Gent. Ook is gecorrespondeerd met de Franse numismaat Adam Christophe die bezig is met een onderzoek naar de muntslag in Aballone (het huidige Avallon). Het Zeeuws Genootschap bezit een zevende-eeuwse tremissis (GM7561) uit deze plaats die gevonden is bij Domburg. Voor de publicatie is beeldmateriaal ter beschikking gesteld.

Het lidmaatschap van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde levert bijzonder waardevolle contacten op die wederzijds ingezet worden voor verdere informatie-uitwisseling en publicaties over de collectie. Zo heeft ook uitwisseling van kennis en beeldmateriaal plaatsgevonden met Jan Lin-

gen rond een zeer bijzondere penning (GM2427) die in 1902 handgemaakt is door een bevrijde Zuid-Afrikaanse gevangene uit het Ragama-kamp te Ceylon (na de Boerenoorlog) aan boord van het Nederlandse schip SS Salak tussen Ceylon en Rotterdam.

Een aankondiging over de herslag van een Zeeuwse Scheepjesschelling uit 1761 door de Koninklijke Nederlandse Munt leverde veel media-aandacht op in zowel de *PZC* als bij Omroep Zeeland. Hieraan is ook medewerking verleend.

Aanwinsten

Nr	Jaar	Inventaris nr	Categorie	Omschrijving
1	1432-1460	GM2485	Loodje	Armenpenning Nieuwlande
2	1432-1460	GM2486	Loodje	Armenpenning Nieuwlande
3	1558	GM2487	Gildepenny	Onbekende gildepenny
4	z.j.	GM2488	Gildepenny	Vettewariërgilde Middelburg
5	1928	GM2275	Historiepenning	10-jarige band Marie de Bruyn van Melis- en Mariekerke
6	1935	GM2223	Prijspenny	Erepenny Wilhelminapolder
7	1953	GM2226	Historiepenning	Start dijkherstel na stormramp
8	1959	GM2224	Historiepenning	Penning op het 150-jarig bestaan van de maatschap de Wilhelminapolder

Nr	Jaar	Inventaris nr	Categorie	Omschrijving
9	1986	GM2225	Historiepenning	Voltooiing Deltawerken
10	1993	GM2258	Historiepenning	Opleidingscentrum Militaire Administratie 60 jaar te Middelburg gevestigd
11	1998	GM2277	Historiepenning	Bouw Westerscheldetunnel
12	2003	GM2276	Historiepenning	Opening Westerscheldetunnel

Nrs. 1, 2, 5 en 10 zijn aankopen, nrs. 3 en 4 zijn schenkingen van Sarina Hendrikse en de nrs. 6-9, 11 en 12 zijn schenkingen van Rien Sanderse.

Historiepenning Voltooiing Deltawerken (GM2225).

Opleidingscentrum Militaire Administratie 60 Jaar te Middelburg gevestigd (GM2258).

1558 Gildepenning (onbekend) en gildepenning Vettewariërgilde Middelburg (GM2488 en GM2487).

Natuurhistorische Voorwerpen en Naturalia

Conservator Gerard Heerebout bericht mede namens zijn collega's Jan-Piet Bekker, Mark Bosselaars, Hester Loeff, Herman Nijhuis en Freddy van Nieulande als volgt: Doordat het Zeeuws Museum het grootste deel van het jaar gesloten of beperkt toegankelijk was, konden de conservatoren hun werk maar beperkt uitvoeren. Een ruwe schatting is dat ze maar ongeveer 50% van de gebruikelijke tijd in het museum werkzaam konden zijn. Uiteraard konden de conservatoren thuis wel het nodige voorwerk verrichten, zoals het doen van naspeuringen in (gedigitaliseerde) archieven en in publicaties. Ook werd een aantal publicaties geschreven, waarbij het niet goed toegankelijk zijn van de voorwerpen soms een moeilijkheid opleverde.

De conservatoren voor de Mollusca (schelpen) Freddy van Nieulande en Herman Nijhuis hebben de beschikbare tijd zo goed mogelijk gebruikt om de aan het Genootschap geschonken schelpencollectie van Freddy van Nieulande verder in te voegen in de reeds aanwezige aanzienlijke schelpencollectie. Naast schelpen waren in de collectie-Van Nieulande ook veel non-mollusken zoals onder andere kolenkalk-fossielen, brachiopoda (armpotigen) en fossiele zeepokken aanwezig. In de toegevoegde collectie-Van Nieulande zitten ook stukken van merkwaardige verkitte schelpenbanken van de Kaloot. Daarover verscheen ook een publicatie.

Het afgelopen jaar is ook heel veel onderzoek verricht aan de geslachten *Trivia* en *Erato* (mariene gastropoda, huisjesslakken) in verband met de voorbereiding van de uitgave van het tweede deel van de 'Fossiele schelpen van de Nederlandse kust'. Het eerste deel, met de tweekleppige schelpen, verscheen in 2010, uitgegeven door Naturalis. De Zeeuwse fossiele schelpen vormen ook voor het tweede deel een belangrijke bron van kennis. Ook andere Zeeuwse malacologen doen voor dit boek belangrijk onderzoek. Zo bezocht Dick Hoeksema uit Middelburg enkele malen het depot om te assisteren bij het onderzoek. Een andere bezoeker van het depot was Vincent Koevoets, student fotografie uit Gent. Hij heeft voor zijn studie veel schelpen en ook enkele slagtanden van mammoeten gefotografeerd. Dit fotomateriaal is nu beschikbaar.

Daarnaast is Herman Nijhuis nog af en toe bezig geweest met het bestuderen van de tropische collectie van Keijzer. Deze beschreef in een catalogus in 1869 de toen aanwezige, meest tropische schelpen. Deze oude collectie behoeft vooral nog bewerking van de nomenclatuur (naamgeving); veel schelpen dragen nog oude namen en als gevolg van wetenschappelijk onderzoek hebben deze schelpen vaak een nieuwe wetenschappelijke naam gekregen. Herman Nijhuis publiceerde over de doopvontschelpen (*Tridacna gigas*) in de collectie.

Conservator landzoogdieren Jan Piet Bekker heeft de determinatie van de zoogdieren op sterk water en opgezette zoogdieren gecontroleerd en de voorwerpen van een plaatsaanduiding voorzien. Er kon slechts geringe voortgang gemaakt worden bij de determinatie van de skeletdelen van fossiele landzoogdieren. Een aantal voorwerpen werd met plaatsaanduiding en eventueel met een teruggevonden oud of een toegekend nieuw nummer in een database opgenomen. Er resten nog enige duizenden voorwerpen.

Daarnaast is een in 2020 geschonken voorwerp in een artikel uitgebreid beschreven. Het ging daarbij om de overblijfselen van een aardmuis (*Microtus agrestis*) (specimen NHG26739) afkomstig uit braakballen van een kerkuil. In de rechteronderkaak werd een opvallende afwijking vastgesteld. Normaal bestaat het kiesoppervlak uit een serie aaneengeschaalde driehoekjes. De emailen rand van de voorste kies in de onderkaak van deze aardmuis heeft aan de wangzijde de vorm van een hoofdletter 'M'. Dit is een tot nu toe nooit beschreven afwijking.

Conservator Hester Loeff heeft in dit jaar het depot niet bezocht. Zij is verdergegaan met haar studie naar de herkomst van de mensenschedels in de collectie, voor een groot deel afkomstig uit opgravingen in verdrinken gebieden in Zeeland. Zij kunnen gegevens verschaffen over vroegere bewoners van Zeeland. Een groot deel van de schedels, destijds beschreven door dr. J.C. de Man, is helaas tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Inmiddels heeft de conservator ontdekt dat De Man ook schedels aan andere instellingen, zoals de Leidse Universiteit geschonken heeft, waar ze grotendeels onopgemerkt bleven.

Conservator Zeezoogdieren Mark Bosselaers was ook maar weinig in het depot. Hij heeft dit jaar een twintigtal stukken geregistreerd die opgevisst werden tijdens de jaarlijkse bottenvistochten op de Westerschelde in 1999 en 2007. Het betreft enkele gehoorbotten, wat schedelfragmenten en een aantal wervels van diverse miocene en pliocene baleinwalvissen. Verder heeft de conservator de vondsten van de (voorlopig?) laatste bottenvistocht (2018) tijdelijk laten onderbrengen in de quarantaineruimte.

Ten slotte heeft de conservator een kleine studie gemaakt van het in de collectie aanwezige maanvismateriaal. We hebben in de collectie één opgezette recente *Mola mola* (L: 108 cm; H: 134 cm), gestrand in Westkapelle, en dertien fossiele botten (huidplaten) van maanvisachtigen. Onder de fossielen: één halve boven-

kaak (hetgeen zeldzaam is) van een groot exemplaar (NHG 23720) en verder diverse neusplaten en staartplaten.

Conservator (overige) Naturalia Gerard Heerebout heeft het depot maar enkele malen bezocht. De controle van de collectie nummers en het noteren van de standplaatsen heeft daarom nauwelijks enige voortgang geboekt. Hij publiceerde wel enkele artikelen die verband houden met voorwerpen in de collecties. Over de in het vorige jaarverslag genoemde oliekevers in de collectie is door Linde Slikboer, medewerker van Naturalis, een artikel geschreven.

Publicaties

J.P. Bekker, An abnormal enamel pattern of the first lower molar (M1) in a field vole (*Microtus agrestis*) from the province of Zeeland, the Netherlands. In: *Lutra*, jrg. 64 (2), 137-143.

M.E.J. Bosselaers, Over aan wal gebrachte walvisoren. In: *Zeeland*, jrg. 30 (1), 28-31.

G.R. Heerebout, Hans Warren en zijn schelpen. In: *Zeeland*, 30 (1), 22-27.

G.R. Heerebout, Van wie kreeg Hans Warren zijn liefde voor de fossiele schelpen? In: *Zeeland*, jrg. 30 (2), 84-85.

F.A.D. van Nieulande, Versteningsprocessen aan De Kaloot. Afzettingen. In: *Afzettingen. Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie*, jrg. 42 (1), 4-10.

H.W. Nijhuis, Doopvontschelpen in de collectie, met raadsels omgeven. In: *Zeeland*, jrg. 30 (4), 184-186.

L. Slikboer, Bonte oliekevers van het Zeeuws Genootschap. In: *Zeeland*, jrg. 30 (2), 80-83.

Volkenkundige Voorwerpen

De conservatoren Liesbeth van der Geest en Erik van der Doe berichten als volgt: De omgang met koloniale collecties, roofkunst en menselijke resten stond wederom volop in de aandacht dit jaar. In januari stuurde minister Ingrid van Engelenhoven van OCW de Nederlandse beleidsvisie *Collecties uit een koloniale context* naar de Tweede Kamer, als reactie op het advies *Koloniale collecties en erkenning van onrecht* van de Raad voor Cultuur uit 2020. Hiermee onderschreef zij de voorgestelde onvoorwaardelijke teruggave aan voormalige Nederlandse koloniën van roofkunst en andere voorwerpen die onvrijwillig waren afgestaan, mocht een verzoek daartoe komen. Het Research Centre Material Culture (RCMC) van het Nationaal Museum van Wereldculturen en de Vrije Universiteit van Amsterdam

zijn al een meerjarig onderzoek gestart in samenwerking met internationale partners: het project *Pressing Matter: Ownership, value and the question of colonial heritage in museums*. In maart vond online het symposium 'Is the Code Sufficient' van de Ethische Code Commissie voor Musea plaats, georganiseerd door het RCMC. Centraal stond het respectvol omgaan met menselijke resten en, in geval van teruggave, hoe dat te doen. In het in mei dit jaar verschenen boek *Ongemakkelijk erfgoed: Koloniale collecties en teruggave in de Lage Landen* van Jos van Beurden wordt de kwestie breder getrokken dan alleen de rijkscollectie.

Er was een oriënterende bijeenkomst in het Zeeuws Museum hoe om te gaan met ongemakkelijk erfgoed in de collectie van het Zeeuws Genootschap. Er is een eerste overzicht gemaakt van mogelijke voorwerpen in de verzameling volkenkundige voorwerpen. Het kan dan gaan om onrechtmatig of via dubieuze personen of organisaties verkregen objecten met een bijzondere culturele of emotionele waarde voor het volk of land van herkomst, of om menselijke resten.

Vanwege corona waren er in het verslagjaar diverse uitgestelde tentoonstellingen en nauwelijks bijeenkomsten. Medewerking werd verleend aan activiteiten ter herinnering aan de oprichting van de West-Indische Compagnie, dit jaar 400 jaar geleden, met speciale aandacht voor Brazilië. In het verslagjaar vond een eerste, online, symposium plaats, georganiseerd in samenwerking met Universiteit Leiden, Nationaal Archief en Biblioteca Nacional Brasil.

Voor de expositie 'Folklore, Artistes & Folkloristes, une histoire croisée' in het Musée Centre Pompidou in Metz en in het Musée des Civilisations de l'Europe et de la Méditerranée in Marseille is het deksel van de Egyptische mummiekist (G2135-03) naar Frankrijk gegaan. Door coronamaatregelen kon de tentoonstelling niet geopend worden voor het publiek, maar werd een online rondleiding gemaakt door het museum van Marseille. Op deze expositie waren ruim 30 objecten uit de collectie van het Zeeuws Genootschap te zien. Deze stonden in een speciaal gemaakt 'cabinet' met een reconstructie van de opstelling in het Zeeuws Museum in 1970 door beeldend kunstenaar Marcel Broodthaers. Deze liet een combinatie zien van traditionele volkskunst en exotische curiositeiten.

Een hemd van elandvel en een vilten hoed van Meinard Sprenger uit het einde van de negentiende eeuw maakten deel uit van de tentoonstelling 'Het Mannenpak', die tot 7 november in het Zeeuws Museum te zien was (B191-02, G3636).

Ook de grote slavernijtentoonstelling, met internationaal symposium, in het Rijksmuseum, gepland voor 2020, kon pas in 2021 voor het publiek worden geopend. De aan A.F. Lammens toegeschreven haarkam van de Marrons (afgebeeld

in de begeleidende publicatie *Slavernij, tien waargebeurde verhalen*) keerde daarvoor pas in het verslagjaar terug naar het Zeeuws Museum.

Lammens kwam ook aan bod in een artikel over bronnen voor Nederlandse West-Indische geschiedenis van slavernij en plantages in het archief Colonial Office in The National Archives (TNA) in Londen in het tijdschrift *Magna* van de Friends van TNA (jrg. 32, nr. 2, Nov. 2021, 38-45). Enkele van de door Lammens aan het Zeeuws Genootschap geschonken voorwerpen zijn daarin afgebeeld. Een exemplaar van het tijdschrift is toegevoegd aan de verzameling Boeken van het Genootschap in ZB Bibliotheek van Zeeland. De in Vlissingen geboren jurist Adriaan François Lammens (1767-1847), rechter en later president van het Hof van Civiele en Criminele Justitie in Suriname, was tevens lid van het Mixed Commission Court in Paramaribo, opgericht door Groot-Brittannië en Nederland in 1814 ter bestrijding van de slavenhandel op zee. Lammens had nauw contact met zowel de Marrons als de inheemse bevolking. Hij stuurde het Zeeuws Genootschap, waarvan hij corresponderend lid was, beschrijvingen van het land en zijn inwoners. Brieven en aantekeningen bevinden zich in de collectie Handschriften. En hij schonk tal van voorwerpen uit Suriname, van naturalia tot gebruiks- en siervoorwerpen, die, zo schreef hij, belangrijk waren voor onze kennis van de kolonie. Ze waren volgens hem toen al zeldzaam omdat buitenlandse academiën er geld voor durfden geven.

In het tweede nummer van het tijdschrift *Tribale kunst* van dit jaar schreef Caroline van Santen, conservator van het Zeeuws Museum, een artikel over Meinard Sprenger (1860-1951) en de door hem verzamelde etnografische voorwerpen uit Noord-Amerika, die behoren tot de collectie van het Zeeuws Genootschap en beheerd worden door het Zeeuws Museum (jaargang 9, nr. 2, zomer 2021, p. 19-26).

In de Rubriek Schatten in tijdschrift *Zeeland* verschenen artikelen over twee oude negentiende-eeuwse collecties met voorwerpen die in 2017 aangewezen zijn als beschermde cultuurgoederen volgens de Erfgoedwet 2016, te weten

Houten deksel van de sarcofaag van de mummie, geschonken in 1783 door A. Moens (G2135-03).

etnografica en handschriften uit West-Afrika afkomstig van oud-gouverneur-generaal van de Nederlandse Bezittingen aan de Kust van Guinea C.J.M. Nagtglas (1814-1897) en voorwerpen uit Zuid-Afrika en Bengalen van medicus J.R. Vos (1785-1836).

De publicaties leveren een bijdrage aan de steeds actueler en belangrijker geworden *provenance* van voorwerpen. Ook voor de Collectie Online werd verdergegaan met onderzoek naar achtergrond en herkomst van volkenkundige voorwerpen in de collectie van het Zeeuws Genootschap. Daarbij wordt voorrang gegeven aan beschermde voorwerpen en ongemakkelijk erfgoed. Er waren dit jaar geen aanwinsten.

Historisch-topografische atlas Zelandia Illustrata

De conservatoren Anna de Bruyn, Veronica Frenks, Michel van Gessel en Ineke Vogel-Wessels-Boer berichten als volgt:

In het verslagjaar was, evenals in het voorgaande jaar, het Zeeuws Archief slechts beperkt toegankelijk voor de conservatoren en bezoekers vanwege de coronamaatregelen. Als gevolg daarvan hebben zich in 2021 geen grote ontwikkelingen voorgedaan betreffende de staat van de collectie of bewaaromstandigheden. Daarnaast vonden er geen activiteiten plaats en zijn er geen onderzoekers of andere bezoekers ontvangen. Wel zijn er via e-mail vragen ontvangen en beantwoord betreffende de collectie en in verband met assistentie bij onderzoek.

Voor de Zelandia Illustrata konden er dit verslagjaar weer verscheidene aanwinsten worden toegevoegd aan de collectie, waaronder een aantal schenkingen. Van Corrie Arendsen ontving het Zeeuws Genootschap een grote aquarel van Frans Naerebout (1915-1988) op papier en hout, met een gezicht op de stad

Frans Naerebout, gezicht op Vlissingen. Zeeuws Archief, Zelandia Illustrata, Aanwinsten 1076.

Vlissingen (Zelandia Illustrata, Aanwinsten 1076). Een tweede schenking werd gedaan door A. Kelders-te Roller. Het betreft een opticaprent van de Zeeuwse kust. Daarnaast is er een gevarieerde verzameling prentbriefkaarten geschonken door M. Zonneville, voornamelijk van Zeeuwse plaatsen, gebouwen en personen. Tot slot hebben de conservatoren op een veiling bij Veilinghuis Korendijk enkele aquarellen kunnen aankopen van Bastiaan Cornelis Heeröldt (1799-1877), die gelijktijdig met Barend Cornelis Koekkoek leerling was aan de Teeken Akademie in Middelburg.

Bepaalde zaken die door de maatregelen in 2020 tot stilstand waren gekomen, zijn opnieuw opgepakt. Zo zijn de catalogi voor de tentoonstelling 'Op reis met Willem V: een vorstelijke reis door achttiende-eeuws Zeeland' verspreid onder betrokkenen en betrokken instellingen. Bovendien is er weer frequenter contact tussen de conservatoren en het Zeeuws Archief als bruikleennemer betreffende ontwikkelingen binnen de collectie. Tot slot is nog gewerkt aan het invoeren van stukken in de Collectie Online.

Bastiaan Cornelis Heeröldt, twee aquarellen van personen in een landschap. Zeeuws Archief, Zelandia Illustrata.

Jaarverslag van de Commissie Jeugd over 2021

In opdracht van de Commissie Jeugd van het KZGW en financieel ondersteund door het Familiefonds Hurgronje is in 2020 Dré Kampfraath als projectleider voor het project WIJZ aangesteld. Hij voltooide in de zomer van 2021 zijn opdracht met een gedetailleerd spoorboekje voor de vervolgstappen van het project. De samenvatting luidde als volgt:

In het kader van het project WIJZ (Wetenschap – Introductie voor Jongeren in Zeeland) van de Commissie Jeugd van het KZGW is onderzocht wat de mogelijkheden en de voorwaarden zijn om door middel van een app de collectie van het KZGW toegankelijker te maken voor de jeugd. Een toegankelijkheid die zou moeten leiden tot een ruimere bekendheid van het KZGW onder de jeugd, tot meer gebruik van de collectie en tot het werven van jeugdleden voor het KZGW.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat een app hier inderdaad een goed middel voor zou zijn. Echter, ook bleek duidelijk dat er op weg naar de realisatie van deze app een flink aantal hindernissen zijn te nemen die bepalend zijn voor de kans op succes. De uitkomsten van dat onderzoek zijn daarom in de vorm van een handboek gepresenteerd, of zoals men dat in de ICT pleegt te noemen: een globaal ontwerp. De details moeten worden ingevuld wanneer de app daadwerkelijk wordt gebouwd in een proces waarin toetsing en terugkoppeling noodzakelijk zijn om tot een succesvol product te komen.

Het vooronderzoek is gedaan in vier fases, het maken van dit document is de afsluitende fase.

Hieronder een korte beschrijving van de verschillende fasen.

Fase 0. De voor-fase (fase 0) was verkenning van de collectie, welk aanbod er beschikbaar is in digitale vorm en ook de (digitale) toegankelijkheid. Daarnaast is ook gekeken met het oog van de toekomstige gebruiker naar wat mogelijk interessant is voor de beoogde doelgroep.

Fase 1. In deze eerste fase, die parallel liep met fase 0, ging het om inzicht in de resultaten van het YESC-project uit 2019. Dit grote project, waar veel scholen bij betrokken waren, heeft behalve een groot netwerk ook een aantal leermomenten opgeleverd. Ook is er gekeken naar de aanpak bij vergelijkbare organisaties, musea en kennisinstellingen. En met dat oogmerk is er (digitaal) deelgenomen aan een conferentie over jeugd en musea in Londen.

Fase 2 ging over docenten en lesprogramma's. Een belangrijke les is dat docenten het al bijzonder druk hebben en dus dat de app niet iets extra's moet vragen maar faciliterend en ondersteunend moet zijn voor de docent. Voor iets extra's hebben ze geen tijd. Iets wat hen helpt hun lessen beter te geven of makkelijk te verrijken is echter wel zeer interessant voor hen. Dus bij de vorm en inhoud van de app is het noodzakelijk te zoeken naar manieren om hen te faciliteren.

Fase 3. In deze fase werd gekeken naar de vormen die mogelijk gebruikt konden worden: websites, apps, games en sociale media. Het creëren van digitale interactie, ook tussen leerlingen, is hierbij een kerndoelstelling geweest.

Fase 4 is dit rapport, waarbij gekozen is om een handleiding te geven waarin alle informatie die in het voortraject is verzameld wordt geplaatst binnen de stappen naar het eindproduct.

De eisen die uiteindelijk zijn geformuleerd voor deze app zijn de volgende. De app moet:

1. een motivatie bevatten voor de jeugd om hem te downloaden;
2. het KZGW en de collectie bekend maken bij de jeugd;
3. de jeugd met de collectie aan de slag laten gaan;
4. ook een sociale tool zijn: aanzetten tot contact met gelijkgestemden en een (digitale) ontmoetingsplaats zijn;
5. handig zijn voor docenten om te gebruiken in hun lessen;
6. uitnodigen om jeugdlid te worden;
7. niet te zwaar op de begroting en de huidige staf drukken;
8. een heldere architectuur hebben, zodat hij gefaseerd uitgebouwd kan worden.

Nog in 2021 is een nieuwe projectleider (Mira Weber) benoemd die aan de slag is gegaan om de Zeeuwse scholen te interesseren de specificaties voor de app op papier te krijgen. In de tweede helft van 2022 is begonnen met de bouw en in 2023 wordt de app gepresenteerd.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van het tijdschrift Zeeland over 2021

Het nog steeds aanwezige coronavirus belemmerde ook de reguliere redactievergaderingen. In het verslagjaar waren er slechts twee bijeenkomsten, waarbij de redactieleden een veilige afstand van elkaar hielden. Met gebruikmaking van e-mail vonden toch de nodige gedachtenwisselingen plaats en het tijdschrift *Zeeland* kon gewoon op de vier vastgestelde data verschijnen. Omdat er aan de leden van het Genootschap wegens de coronabeperkingen verder weinig te bieden was, heeft het bestuur toegestaan dat het tijdschrift meer pagina's omvatte dan de gebruikelijke 40 bladzijden per nummer, 160 per jaar. In dit jaar verschenen er maar liefst 192 pagina's.

De samenstelling van de Commissie tot redactie van het tijdschrift *Zeeland* wijzigde in de loop van het verslagjaar. Ir. A. Beenhakker was vanaf het begin in

1992 bij de redactie betrokken, maar liefst 29 jaar! Gelukkig heeft hij aangegeven om waar nodig recensies te willen blijven schrijven en de redactie maakt daar natuurlijk graag gebruik van.

De vormgeving van de voor- en achterkant van het blad werd gewijzigd, zodat het nu wat beter oogt. De belangrijkste artikelen worden nu in een veel groter lettertype voorop het blad aangeduid en het weglaten van de zijkolom op voor- en achterkant geeft ook meer mogelijkheden bij de keuze van de afbeeldingen op de omslag.

In de vier nummers verschenen dertien artikelen, acht 'Schatten' met beschrijvingen van voorwerpen uit de collecties van het Genootschap en vijftien boekbesprekingen. Twee nummers, het tweede en het derde waren themanummers en hadden dus een meer samenhangende inhoud: dijken en Zeeuwse portretten. In het nummer gewijd aan de dijken in Zeeland werd bijvoorbeeld aandacht geschonken aan een grote database met zo ongeveer alle dijken die er in Zeeland zijn of geweest zijn en ook de organisatie van de vroege dijkbouw werd erin beschreven. In het nummer gewijd aan kunstschilders uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw werd aandacht geschonken aan de talloze portretten van Zeeuwen. De portretten geven, op verzoek van de opdrachtgever, vaak veel meer weer dan een afbeelding van de geportretteerde.

Van de dertien artikelen hadden er tien een voornamelijk historisch-artistiek karakter, twee een historisch-geografisch karakter en één een historisch-socio-

logisch karakter. De ‘Schatten’ waren eveneens divers; vijf hadden een natuur-historisch onderwerp, twee betroffen etnografische voorwerpen en één had een numismatisch onderwerp.

Bij de boekbesprekingen is de redactie erin geslaagd weer meer recensenten buiten Zeeland te vinden. Dat was het geval bij negen van de vijftien boekbesprekingen. De recensenten wordt steeds gevraagd niet slechts de inhoud van het betreffende boek weer te geven, maar indien mogelijk, het boek in een zekere context te plaatsen met betrekking tot de stand van zaken op het terrein waarover in het boek gepubliceerd wordt. Dat lukt vaak heel behoorlijk en dat draagt dan weer bij aan de kwaliteit van de recensie en daarmee aan de kwaliteit van ons blad.

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van *Archief en Werken* over 2021

Ook in 2021 heeft de coronapandemie de Commissie tot redactie van *Archief en Werken* ernstig in haar bewegingsvrijheid beperkt. Slechts één keer, op 10 augustus, vond er via Zoom een vergadering plaats, voor het overige werden de activiteiten via geregeld telefonisch en e-mailverkeer afgehandeld. De aflevering 2021 van *Archief* bevatte ondanks deze gehandicapte communicatie een keur aan interessante en gedegen artikelen die de periode van de middeleeuwen tot de moderne tijd bestrijken. Ook de talrijke en kleurige illustraties droegen veel tot de aantrekkelijkheid van deze aflevering bij. De commissieleden lazen de manuscripten van de bijdragen, verzorgden de redactie, gaven ondersteuning bij de verwerking van de illustraties en assisteerden bij de correctie van de drukproeven.

Meteen na verschijning werd een begin gemaakt met de werving van nieuwe artikelen voor de aflevering 2022. Het ligt in de bedoeling minstens een deel van deze aflevering te reserveren voor een bijzonder thema: de geschiedenis van en de huidige situatie in de Zeeuwse landbouw. Ook vanuit andere vakgebieden zijn enkele bijdragen toegezegd, zodat met optimisme naar de bewerking van deze aflevering uitgezien kan worden. Opnieuw is het streven de uitgave vóór het einde van het jaar tot stand te brengen.

Eén lid van de redactie nam in het afgelopen jaar weer zitting in de jury voor de toekenning van de Roggeveenprijzen. De jury vergaderde op 26 oktober en slaagde erin uit de genomineerde scripties en papers een weloverwogen keuze te maken. De uitreiking moest vanwege de pandemie tot in 2022 worden uitgesteld, maar het is voor de redactie een geruststelling dat ook op deze manier artikelen voor *Archief* kunnen worden gerekruteerd. In het verslagjaar is eveneens gesproken over nieuwe bijdragen voor de reeks Werken, maar persklare manuscripten heeft dit overleg nog niet opgeleverd. Ten slotte is er nog een andere positieve ontwikkeling te melden. Er hebben zich nieuwe leden voor de redactie aangemeld, met als gevolg dat het team nu op volle sterkte verder kan gaan.

Toen het KZGW in 2019 haar 250-jarig jubileum vierde, wist iedereen dat we het op één na oudste nog steeds actieve genootschap in Nederland waren en nog steeds zijn. De Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen in Haarlem werd opgericht in 1752 en is dus de oudste. Toch bleef het knagen, en al snel werd duidelijk dat het KZGW wel degelijk een zeer onderscheidend kenmerk heeft: haar enorme collectie van meer dan 200.000 objecten, waarvoor momenteel 21 zeer gekwalificeerde conservatoren actief zijn. Het genootschap in Haarlem had zijn ‘naturaliënkabinet’ al in 1866 opgedoekt zodat een verdere zoektocht niet nodig was: het KZGW is het oudste nog bestaande wetenschappelijk genootschap met een eigen collectie!

Nog waren we niet tevreden. Er moest meer zijn. Ook nu was een uitgebreide zoektocht niet nodig: bij het toegankelijk maken van alle edities van *Archief* via de website van het KZGW (<https://kzgw.nl/publicaties/archief-en-werken/>) vroeg iemand zich af of er andere, nog steeds bestaande wetenschappelijke of niet-wetenschappelijke periodieken in Nederland zijn met eenzelfde of mogelijk nog hogere leeftijd. Een kort onderzoek in de beschikbare databanken gaf uitsluitsel: *Archief* is de oudste in alle categorieën! Het op één na oudste tijdschrift is *De Gids* uit 1837, tegenwoordig als bijlage bij het opinieweekblad *De Groene Amsterdammer*. Deze conclusie werd bevestigd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Het KZGW, de redactie van *Archief*, de vrijwilligers, de leden en eigenlijk alle Zeeuwen kunnen daar trots op zijn!

Jaarverslag van de Commissie tot redactie van Archief – Jaarverslagen over 2021

De beslissing in 2019 om de jaarlijkse uitgave van *Archief* te splitsen in een wetenschappelijk Deel I en een Deel II met jaarverslagen heeft tot veel positieve reacties geleid. De jaarverslagen vormen een zeer belangrijk onderdeel van het KZGW en het is belangrijk om zoveel mogelijk vast te leggen over onze omvangrijke verzamelingen en de activiteiten van de verschillende commissies en werkgroepen. Zeker in deze digitale tijd waarin veel wordt vastgelegd, maar ook veel verdwijnt in de krochten van onze harde schijven of het internet. Het voordeel van een apart deel voor de verslagen is daarnaast dat de verschillende schrijvers, die altijd direct zijn betrokken bij de activiteiten waarover ze schrijven, zich niet hoeven te houden aan een maximumaantal woorden, regels of pagina's. Wat vastgelegd moet worden in de ogen van de betreffende auteur, zal vastgelegd worden!

De editie van 2021, met daarin de jaarverslagen van 2020 was daarom, ondanks de coronabeperkingen, weer een volwaardige uitgave van bijna 100 pagina's. Het opnemen van een interview met een vrijwilliger bleek een voltreffer te zijn, zodanig dat besloten is om maandelijks een vrijwilliger of lid aan de tand te voelen over zijn of haar achtergrond en werkzaamheden voor het KZGW. Al deze interviews, twaalf per jaar dus, verschijnen voortaan ook in *Archief – Jaarverslagen*.

Omdat er bij *Archief – Jaarverslagen* tussen de vijftien en twintig auteurs zijn betrokken, is besloten de redactie uit te breiden met een speciale tekstredacteur die erop toeziet dat er een zekere eenheid is in de verschillende bijdragen. We zijn blij dat conservator Marianne Gossije de redactie hiervoor is komen versterken.

Jaarverslag van de Commissie Communicatie over 2021

In het verslagjaar 2021 is door het bestuur van het KZGW een commissie in het leven geroepen die zich gaat buigen over de communicatie met de vrijwilligers, de leden en de potentiële leden. Deze vormen van communicatie zijn allemaal cruciaal voor het voortbestaan van het Genootschap: de vrijwilligers omdat ze onze kernactiviteiten dragen en de leden en potentiële leden omdat ons voortbestaan voor een belangrijk deel van hen afhankelijk is.

Het meeste werk is in 2021 gaan zitten in het nadenken over de wijze waarop het KZGW zich in de toekomst naar buiten toe zou moeten presenteren. Uit een beperkt straatonderzoek bleek dat het Genootschap niet heel erg bekend is. Wanneer mensen het kennen, denkt men dat het een elitair gezelschap is waarvoor je moet worden geballoteerd. Het aantal jongere leden is nog zeer beperkt en dat zou in de toekomst moeten gaan groeien. Het grote jeugdproject in 2019 (YESC) waaraan 450 scholieren actief deelnamen, wees uit dat er veel interesse bestaat voor het Genootschap, maar dat we wel wat meer met de tijd zouden mogen meegaan. De commissie oordeelde daarover dat we – zonder onze geschiedenis en zorg voor de Zeeuwse cultuur, geschiedenis en wetenschap in het algemeen en die van onze collectie in het bijzonder uit het oog te verliezen – best iets zouden kunnen gaan doen met onze wijze van presenteren. Wat zouden redenen kunnen zijn voor leden om vooral lid te blijven en voor niet-leden om lid te worden? En: wat is eigenlijk de meerwaarde van het Genootschap voor Zeeland, de provincie waar we zijn ontstaan en gegroeid?

De brainstormsessies hierover resulteerden uiteindelijk in een nieuw logo en een nieuwe slagzin. Hierover werden in december de vrijwilligers, de leden en de pers geïnformeerd met het volgende bericht:

Het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen verandert na 252 jaar zijn logo

Het Zeeuws Genootschap is opgericht in 1769. De rots in de woelige zee met de zeven muzen werd het symbool. De muzen staan voor de vrije kunsten en wetenschappen. De rots is hun veilige werkplek en het opschrift kan vrij worden vertaald met: 'Zij schitteren te midden van de golven.'

De muzen én de gedachte erachter keren vandaag, 252 jaar later, terug in het nieuwe logo van het Genootschap. Gestileerd en geschikt voor alle moderne communicatiemiddelen. Niet langer alleen drukwerk, maar steeds meer het internet als belangrijkste informatiedrager. De muzen keren ook terug in onze nieuwe missie: 'Wij laten Zeeland schitteren.'

Het nieuwe logo straalt ook de koers uit voor de komende jaren. Hierbij gaan communicatie en onderzoek een grote rol spelen:

- het via het Zeeuwse onderwijs interesseren van de jeugd voor de geschiedenis van Zeeland aan de hand van onze enorme collectie van ruim 200.000 museale objecten die is ondergebracht bij verschillende bruikleennemers in de hele provincie,
- het versneld doorgaan met het digitaliseren van deze collectie, zodat er een digitaal museum ontstaat dat in omvang kan wedijveren met het grootste ter wereld,
- het vergroten van de maatschappelijke relevantie van onze activiteiten.

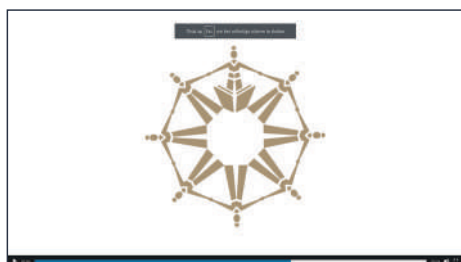
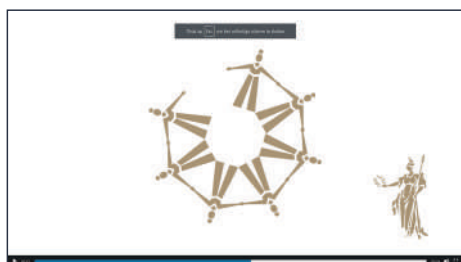
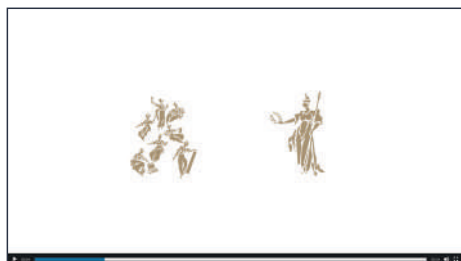
De bijna 1200 leden en de 80 vrijwilligers van het Zeeuws Genootschap dragen Zeeland in hun hart en vormen met elkaar de rots der muzen. Door middel van onze collecties, boeken, tijdschriften, exposities, lezingen, concerten, video's en congressen laten wij de indrukwekkende Zeeuwse cultuur en geschiedenis zien, zowel binnen de provinciegrenzen als ver daarbuiten. Het Genootschap is dé autoriteit op het gebied van de Zeeuwse kunsten en wetenschappen.

Wij laten Zeeland schitteren!

Het persbericht heeft tot veel publiciteit geleid in december 2021 (zie hiervoor de website: <https://kzgw.nl/nieuws/>)

Animatie over de verandering van het oude logo naar het nieuwe.

Jaarverslag van de Werkgroep Cultuurhistorie (WCH) over 2021

Bestuur

Het bestuur van de werkgroep Cultuurhistorie is in 2021 gegroeid naar negen leden. Deze uitgebreide samenstelling is nodig omdat er de komende jaren veel is te doen.

Activiteiten

In 2021 was er vooral in het najaar een volle agenda met verschillende symposia en bijeenkomsten, waaronder de feestelijke uitreiking van de tweejaarlijkse Roggeveenprijzen voor universitaire papers en scripties. Het kwam daarom hard aan dat we, net als in het voorjaar, al deze bijeenkomsten moesten afgelasten vanwege de lockdown. De meeste zijn inmiddels doorgegaan in 2022. De verslagen hiervan staan in de volgende editie van *Archief*.

Veel werk is in 2021 besteed aan de voorbereidingen van de festiviteiten rondom de herdenking van de Vrede van Parijs in 1323 die in 2022 en 2023 zullen plaatsvinden. De graafschappen Holland en Vlaanderen werden het op 6 maart van dat jaar eens over de verdeling van een aantal gebieden in Zeeland en Vlaanderen, waarover in de voorgaande eeuwen verschillende oorlogen waren gevoerd. Deze vrede was belangrijk voor de wording van het graafschap Zeeland omdat het een einde maakte aan de eeuwenlange strijd tussen de Vlaamse, Henegouwse en Hollandse gravenfamilies en voor het eerst de onafhankelijke titel 'graaf van Zeeland' werd vastgelegd, bekrachtigd door de Franse koning, de graven, hun belangrijkste steden, en ten slotte ook de Duitse keizer. Daarmee werden de twee Zeeuwse bestuurlijke regio's verenigd onder een erkende grafelijke titel. In de daaropvolgende twee eeuwen kon het graafschap Zeeland zich verder ontwikkelen tot een bestuurlijke eenheid met een eigen politieke structuur en cultuur.

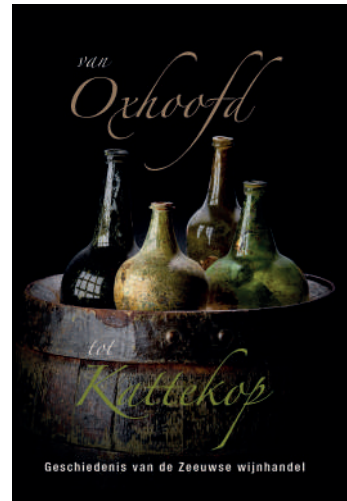
Deze ontwikkeling van scherper afgebakende grenzen in combinatie met groeiende politieke controle in een gebied met nauw verwante bevolkingen, gedeelde culturen en verbonden economieën staat centraal in het project ‘Verdrag van Parijs 1323’. In het huidige tijdsgewricht zien we deze ontwikkeling weer in volle omvang terugkeren in bijvoorbeeld de fusie tussen de havens van Vlissingen, Terneuzen en Gent en – in het verlengde daarvan – van de nieuwe sluis in Terneuzen. In de negentiende eeuw zagen we dat bij de aanleg van het Kanaal Terneuzen-Gent.

Leden

De Werkgroep heeft – naast het bestuur – ook een bestand met leden die zijn geïnteresseerd in de activiteiten van de WCH. In 2021 nam dat aantal toe met vier. In totaal zijn er per 1 januari 2022, 172 leden.

Financiën

In 2021 zijn er in verband met corona geen uitgaven geweest voor symposia en andere bijeenkomsten. Wel is een bijdrage geleverd aan de productie en presentatie van het boek *Van Oxhoofd tot Katttekop, de geschiedenis van de Zeeuwse wijnhandel*. Uiteindelijk werd het jaar afgesloten met een exploitatietekort van € 143.

Jaarverslag van de Werkgroep Geologie over 2021

Bestuur

Dit jaar zijn er in verband met de coronamaatregelen slechts twee bestuurlijke bijeenkomsten doorgegaan: digitaal op 16 februari en fysiek op 19 oktober in Goes. Eind 2021 telde de Werkgroep 74 leden onder wie 41 kernleden, één jeugdlid, 32 Volutaleden, drie ereleden en twee KZGW-leden. We hebben vijf nieuwe leden als kernlid mogen verwelkomen en – namens het KZGW – Peter van Drunen als Volutalid. Om de banden met het Genootschap aan te halen worden de KZGW-nieuwsbrieven en andere informatie van het Zeeuws Genootschap aan de leden doorgestuurd.

Activiteiten die nog wel doorgingen

Met uitzondering van enkele Natuursprekuren op Terra Maris werden er vanwege de overheidsmaatregelen geen activiteiten georganiseerd. De contacten met Geopark Schelde Delta i.o. vielen hierdoor helaas ook stil.

Desondanks werden er in 2021 (slechts) twee ledenbijeenkomsten gehouden: in september werd die door vijftien personen bezocht en in oktober waren er twaalf personen aanwezig. De bijeenkomsten vonden plaats in Grand Café Willem te Middelburg.

De volgende onderwerpen werden tijdens de voornoemde ledenbijeenkomsten behandeld:

- September. Uitwisseling door de aanwezigen van vakantievoorstellen en -ervaringen. Freddy van Nieulande hield een presentatie over het conservatorschap bij het Zeeuws Museum.
- Oktober. Ruud Lie hield een presentatie over Zwinfossielen, die hij al jaren voor de fossielenexcursies van de stichting Het Zeeuwse Landschap gebruikt.

De koffie- en theevoorziening in eigen beheer verliep uitstekend met dank aan Henny Lukasse en Jan de Quaasteniet die tevens technische bijstand verleende aan de beeldprojectie. Ook hiervoor dank.

Het tijdschrift *Voluta* is in 2021 twee keer uitgekomen met dank aan Lex Kat-tenwinkel. We hebben zeven ruilabonnementen en twee gratis abonnementen voor het KZGW.

Leden kunnen oude *Voluta*-nummers t/m 2019 downloaden op de website van de Werkgroep, voor niet-leden zijn de *Voluta*-nummers t/m september 2017 op de website beschikbaar.

Financiën

Vanwege corona en het stilvallen van activiteiten hebben de inkomsten 2021 de uitgaven ruimschoots overschreden. De inkomsten bedroegen in 2021 € 1443,25 tegenover € 776,81 aan uitgaven. De financiële positie van de Werkgroep is derhalve in 2021 met € 766,44 verbeterd.

Bijeenkomst van de werkgroep Geologie.

Jaarverslag van de Werkgroep Muziek over 2021

Bestuur

Ook in 2021 hadden we als Werkgroep Muziek te maken met de impact van de coronacrisis. In de eerste vijf maanden van het jaar moesten de concertzalen hun deuren sluiten. Vanaf juni 2021 was het mogelijk de concerten in de Zeeuwse Concertzaal weer op te starten. We hadden een boeiende programmering met vier concerten in de periode juni tot en met december 2021. Als bestuur kijken we ernaar uit ons publiek in 2022 opnieuw te ontmoeten.

Het bestuur kwam tweemaal bijeen ter bespreking van de lopende bestuurszaken, waaronder de programmering, actuele ontwikkelingen inzake coronacrisis en de communicatie naar onze achterban.

Activiteiten

De volgende vier activiteiten werden in 2021 georganiseerd:

18 juni 2021, 20.00 uur – Zeeuwse Concertzaal

Van Swieten Society o.l.v. Bart van Oort

Heleen Hulst (viool), Diederik van Dijk (cello) en Bart van Oort (fortepiano) speelden muziek van J.S. Bach, C.P.E. Bach, Haydn, Mozart en Beethoven. Het thema was 'Baron van Swieten', het hoofd van de keizerlijke Bibliotheek in Wenen en naamgever van de Van Swieten Society. Er waren achttien bezoekers. Het publiek moet ons nog weten te vinden na een jaar lockdown.

17 september 2021, 20.00 uur – Zeeuwse Concertzaal

'Treur Nederland!' door Camerata Trajectina

Camerata Trajectina bracht op 17 september 2021 het programma 'Treur Nederland!' ten gehore.

Een actueel programma: zingen over rampen is kennelijk van alle tijden. Camerata Trajectina was in deze liederen gedoken en had een fascinerend overzicht gemaakt van de zestiende tot de eenentwintigste eeuw.

Ook dit concert werd helaas (nog) niet goed bezocht met 21 bezoekers.

17 oktober 2021, 15.30 uur – Zeeuwse Concertzaal

'Words with just notes and accents' door Emma Kirkby & Fred Jacobs

De wereldberoemde Emma Kirkby in Middelburg! Een uniek concert met Engelse liederen van Lawes en Purcell. Dit concert werd zeer goed bezocht met 186 bezoekers.

Vrijdag 12 november 2021, 20.00 uur – Zeeuwse Concertzaal

'Soli e Tutti' door Concerto d'Amsterdam o.l.v. Stefano Rossi

Een mooie avond met barokke concerti van Vivaldi, Telemann en Bach met als solisten Marion Moonen (traverso), Hanna Lindeijer (hobo) en Stefano Rossi (barokviool). Ongeveer 55 bezoekers genoten van deze virtuoze soloconcerten.

De andere geplande activiteiten (in het voorjaar van 2021) zijn alle geannuleerd vanwege de coronacrisis. De concerten worden in de jaren 2022 en 2023 opnieuw gepland.

Financiën

In 2021 bestonden onze inkomsten uit recette, donaties, subsidie van de gemeente Middelburg en opbrengsten van verkochte cd's. Ondanks het annuleren van concerten hebben we van onze loyale donateurs een bijdrage ontvangen. Daar zijn we erg blij mee. De kosten bestaan uit de honoraria aan de musici en kosten van drukwerk, de website en het betalingsverkeer. We hebben voldoende financiële buffers om tegenvallers in de toekomst op te kunnen vangen.

Bijlage

Chronologisch en toegelicht overzicht van een selectie van aanwinsten voor de collecties gedurende het jaar 2021

Februari 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Twee penningen Deltawerken

Ter aanvulling van de reeks penningen over de Stormramp van februari 1953 en de daarna gerealiseerde Deltawerken die het Genootschap de afgelopen jaren verworven heeft, heeft de conservator de volgende penningen geschonken. De eerste memoreert de start van het dijkherstel in 1953. Op de voorkant is een zeemonster in gevecht met de Nederlandse Leeuw in wilde golven. Omschrift: NA HARDE, ONGELIJKE STRIJD. Op de keerzijde vullen twee mensen een zandzak. Rand-schrift: BOUWT HOLLAND MET VERBETENHEID. Daaronder MCMLIII (1953). Het is een bronzen penning van 49 mm. en 58 gram. De medailleur is Maarten Pauw (1912-1966). Hij was vanaf 1938 als ontwerper/medailleur in dienst bij Begeer penningen, maar maakte ook werk in eigen beheer. In 1956 is hij directeur geworden van de vakschool voor edelsmeden in Schoonhoven. Het nummer is GM 2226.

De tweede is de penning die David van de Kop (Den Haag 1937-Dreischor 1994) maakte ter gelegenheid van de voltooiing van de Deltawerken. Van hem is ook het beeldhouwwerk op de Polderdijk in Veere dat de inundatie van 1944 herdenkt. Op voor- en (gespiegelde) achterzijde is de woeste zee afgebeeld die tegen een dijk tekeergaat, met het kalme water daarachter. Op de voorkant de tekst '4 oktober

1986, Deltaplan voltooid! De penning is 60 mm. groot, en weegt 128 gram. Het nummer is GM 2225.

Aanwinst voor de collectie Archeologie

Mededeling door de conservator Aagje Feldbrugge

Grape

Recentelijk kreeg het Zeeuws Genootschap een schenking voor de collectie Archeologie in de vorm van een kleine, vijftiende-eeuwse grape. Hij werd geschonken door Wim de Meurichy uit Middelburg. De grape heeft, zoals alle grapes, drie pootjes, maar in tegenstelling tot de meeste slechts één oor-tje. Hij is circa twaalf cm. hoog, bij een grootste diameter van dertien cm. en is gaaf, op een heel klein

gaatje na. De vader van de schenker redde het potje uit het oorlogspuin van de Walstraat in Vlissingen.

Maart 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Penningen Wilheminapolder

Eind achttiende eeuw lagen er al plannen om de schorren buiten de dijken ten noorden van Goes in te polderen. Door de politieke onrust in binnen- en buitenland waren de plannen nog even in de ijskast terechtgekomen. In 1808, ten tijde van het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon, werd een nieuw plan ontworpen. Een groep Rotterdamse investeerders zag brood in het plan en richtte een maatschap op die de inpoldering ging realiseren, geregeld bij koninklijk besluit. Ter ere van de koning, die zich ook nog een keer persoonlijk liet rondleiden bij de werkzaamheden, werd de nieuwe polder de Lodewijkspolder genoemd.

Nieuwe politieke ontwikkelingen volgden al snel: het Koninkrijk Holland werd door Frankrijk geannexeerd. Door de blokkade van de zeehavens door de Britten werd de economische situatie er niet beter op. Toen de Fransen ook nog de dienstplicht invoerden en de jonge mannen verplicht werden om in het Franse leger ten strijde te trekken, werd de verkaveling van de nieuwe polder maar afgelast. De maatschap besloot om een eigen boerenbedrijf te starten en de oprichting van het boerenbedrijf Lodewijkspolder was een feit.

De ontginning duurde enige jaren, waarin zich opnieuw grote maatschappelijke wijzigingen voltrokken. Napoleon had zijn keizerrijk verloren en in het Koninkrijk der Nederlanden werd Willem I als koning aangesteld.

Besloten werd om het boerenbedrijf Lodewijkspolder om te dopen in Wilhelminapolder, naar Wilhelmina van Pruisen, de vrouw van koning Willem I. De leiding van het bedrijf bleek in goede handen te zijn. Het groeide uit tot een zeer succesvol bedrijf, dat baanbrekende nieuwe landbouwtechnieken toepaste en landelijk grote belangstelling trok.

De maatschap begon in 1935 prijspenningen uit te geven. Het Genootschap heeft nu een van die penningen, uitgereikt aan G. van Stolk, in bezit gekregen. Van Stolk was een van de vennoten van de maatschap. Hij behoorde tot een Rot-

terdamse patriciërsfamilie en was nazaat van Abraham van Stolk, investeerder betrokken bij de droogmaking en een van de eerste directeuren van het bedrijf.

Voorzijde: Landkaart waaronder kroon met wapens van de Wilhelminapolder en van de polder Oost-Beveland. Daaromheen de tekst TER HERINNERING EN UIT WAARDERING VOOR BEWEZEN DIENSTEN. In het midden DE WILHELMINA POLDER en op een lint DE WILHELMINA POLDER – JAN. 1810 – OOST BEVELAND POLDER.

Keerzijde: G. van STOLK / VENNOOT. EEREPENNING INGESTELD DOOR DE ALG. VERG. VAN VENNOOTEN OP 26 OCTOBER 1935. Het nummer is GM 2223.

Bij het 150-jarig bestaan van de polder in 1959 is een herinneringspenning uitgegeven, die nu ook de KZGW-penningencollectie heeft verrijkt. Aan de voorzijde het borstbeeld van de naamgeefster Wilhelmina van Pruisen (Potsdam 1774 – Den Haag 1837). Daaromheen de tekst FRED. LOUISE. WILH. VAN PRUISEN + GEMALIN. VAN. KONING. WILLEM I +

De keerzijde heeft de gecombineerde wapens van de Wilhelminapolder en de polder Oost-Beveland. Daaromheen MAATSCHAP DE WILHELMINAPOLDER, onder de wapens de jaartallen 1809 – 1959. Het nummer is GM 2224.

De penningen zijn een geschenk van de conservator Rien Sanderse.

Referentie:

- P.J. Bouwman, Uit de geschiedenis der landbouwonderneming de Wilhelminapolder. In: *Archief. Vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland*, 1944.
- G.J. Lepoeter, Bij het 175-jarig bestaan van de Wilhelminapolder. In: *Zeeuws Tijdschrift* 1984 nr 5.

April 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Het Zeeuws Genootschap heeft een exemplaar van de penning van het 60-jarig jubileum van het OCMA (Opleidings Centrum Militaire Administratie) in de Generaal Majoor Berghuijskazerne in Middelburg aangeschaft. Dat jubileum werd op 8 mei 1993 groots gevierd. In dezelfde maand kwam het bericht van de opheffing van dit onderdeel, waarmee het einde van de militaire aanwezigheid in Middelburg werd ingeluid.

Het is een zware gietpenning met een doorsnede van 102 mm. en een gewicht van 600 gram. De afbeelding is eenzijdig: een leeuw oprijzend uit de golven steunt een jonge ontspringende boom vanuit de zijkant van de oude stronk – symbool voor de Republiek der Verenigde Nederlanden – als handhaver van de staat en de orde. Daarnaast de inscriptie OCMA 60.

De penning is rechtsonder gesigneerd met de letters CR en het jaartal 93. Dit zijn de initialen van Chris Rutten, destijds burgemeester van Middelburg en in zijn

vrije tijd verdienstelijk beeldhouwer en medailleur. Vorig jaar heeft het Genootschap de penning voor de restauratie van de Middelburgse synagoge (GM2217), ook uit 1993, van zijn hand verworven. Deze aanwinst heeft als inventarisnummer GM2258.

Mei 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Penning Roline Wichers Wierdsma 1928

Recent heeft het Zeeuws Genootschap een penning kunnen aankopen van Roline Maria Wichers Wierdsma (Franeker 1891-Domburg 1970) op haar tienjarige band met Gertrude Emma Marie de Bruijn van Melis- en Mariekerke.

Wichers Wierdsma was een grafisch ontwerper die opgeleid was aan de Larense kunstschool. Vanaf 1921 woonde en werkte zij in Aagtekerke. Ze was ook conservator schilderijen van het Zeeuws Genootschap en later ook een van de directeuren.

Het Zeeuws Genootschap heeft nog drie penningen die ontworpen zijn door haar in zijn bezit:

GM1921 – vijftigste verjaardag A.C.A. Plasschaert (Sas van Gent 1874-Den Haag 1941) – glazenier, schilder, geveesd kunstcriticus en dichter in 1924;

GM1767 – zeventigste verjaardag van Marie G.A. de Man, conservator munten en penningen van het Genootschap in 1925;

GM2259 – schaatstocht over Walcheren in februari 1929.

De nieuwverworven penning heeft het inventarisnummer GM2275 meegekregen. De diameter is 13,2 cm. en het gewicht is 639 gram.

Op de voorzijde de tekst ANNO MCMXVIII MCMXXVIII OCTOBER. Daaronder: negen leeuwen naar links en een naar rechts; een burcht, een kompasroos en de tekst BREE – ZAND. Als randtekst: DEZE WORDT GEGOTEN TER EERE VAN DEN 10-JARIGEN BAND • G. E. M.R.

Op de keerzijde de kaart van Zeeland met daaromheen I VIII MDCCCCXXVIII GERTRVDE EMMA MARIA DE BRVYN VAN MELIS- EN MARIEKERKE.

Marie de Bruijn van Melis- en Mariekerke werd geboren op 14 februari 1894 in Koudekerke als het zesde kind van Suzanna Maria Six en Willem Hendrik de Bruijn, heer van Melis- en Mariekerke en burgemeester van de gemeente

Koudekerke. In 1910 knoopte haar vader zijn titel ambachtsheer van Melis- en Mariekerke aan zijn familienaam, en daarmee ook aan die van zijn kinderen. In 1929 verhuisde Marie naar Den Haag waar ze jeugdleidster werd. Ze overleed in die plaats in 1978 op 84-jarige leeftijd.

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Twee penningen op de aanleg van de Westerscheldetunnel

Recent zijn door de conservator twee penningen, gemaakt ter gelegenheid van de aanleg van de Westerscheldetunnel, aan het Zeeuws Genootschap geschonken. Die aanleg was een van de grootste en ingrijpendste infrastructurele werken van de afgelopen decennia in Zeeland.

De tunnel zou Zeeuws-Vlaanderen met Zuid-Beveland verbinden en de autoveerdiens ten Vli ssingen – Breskens en Kruiningen – Perkpolder gaan vervangen, met een enorme tijdwinst en flexibiliteit voor personen- en goederenvervoer tot gevolg.

De penningen zijn gemaakt door de inmiddels niet meer bestaande firma Schelde Munt in Breskens. De diameter is 38 mm. en het gewicht 22 gram. Het materiaal is alpaca, een legering van koper, zink en nikkel, ook wel nieuwzilver genoemd.

De eerste penning (GM2277) is uitgegeven ter gelegenheid van de start van de aanleg in 1998. De voorzijde is gebaseerd op het logo van de N.V. Westerscheldetunnel met daaronder het jaar van de start van de werkzaamheden en het geplande jaar van oplevering. Op de keerzijde de kaart van Zeeland met daarin het geplande tracé getekend.

De tweede penning (GM2276) is gemaakt in opdracht van Lions Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen ter gelegenheid van de opening van de tunnel op 14 maart 2003. De opbrengst kwam ten goede aan de Nierpatiëntenvereniging Zeeland (benamingen overgenomen van begeleidende kaart).

Op de voorkant het logo van de N.V. Westerscheldetunnel zoals we dat nu kennen met de tekst: Maakt meer mogelijk! En: OPENING 14 MAART 2003. De keerzijde is gelijk aan de eerste penning.

September 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Twee armenpenningen uit het verdronken dorp Nieuwlande

Onlangs konden twee armenpenningen uit het tijdens de stormrampen van 1530 en 1532 verdronken dorp Nieuwlande (Zuid-Beveland) worden verworven. Armenpenningen werden meestal uitgereikt door kerkelijke instanties aan de behoeftigen uit de betreffende plaats, waarmee zij noodzakelijke aankopen als brood, turf etc. konden betalen.

Het bijzondere aan deze penningen is dat in de resten van het dorp ook de leistenen gietmal is gevonden die is gebruikt om deze penningen te maken. Bijgaande foto komt uit de catalogus *Schatten uit de Schelde* van de gelijknamige tentoonstelling in het Markiezenhof te Bergen op Zoom in 1987. De gietmal zat toen nog in de collectie van de vinder, die hem later heeft overgedragen aan de collectie Van Beuningen. Waarschijnlijk is hij terechtgekomen in de collectie van het museum Boymans van Beuningen. Hierover hoop ik later uitsluitsel te kunnen geven, en zo mogelijk een link te leggen.

Deze loden armenpenningen lijken sterk op de zilveren munten in omloop gedurende de regeringsperiode van Philips de Goede (1432-1460), waarschijnlijk dateren ze dan ook uit deze tijd.

Oktober 2021

Aanwinst voor de collectie Munten en Penningen

Mededeling door conservator Rien Sanderse

Gildepenningen

Van Sarina Hendrikse uit Vlissingen heeft het Zeeuws Genootschap twee gildepenningen ten geschenke gekregen. De penningen zijn in de jaren tachtig gevonden bij werkzaamheden in Middelburg.

De eerste penning betreft een gildepenning van het Middelburgse Vettewariërs-gilde uit het begin van de zeventiende eeuw. Vettewariërs waren winkeliers en handelaars van vette waren (kaarsen, kazen, boter, oliën et cetera).

Op de voorzijde is een gekroonde weegschaal te zien, waarboven een stok met kaarsen en twee hammen. Daarnaast zijn aan de rechterkant een spitse ton en links een pot geplaatst. Eronder bevindt zich een stapel van vier in grootte verschillende kazen en een glas staand op een lint.

De keerzijde heeft ook de gekroonde weegschaal, hammen en kaarsenstok, maar in plaats van kazen is eronder nu een botervloot afgebeeld, met daarop een lammetje of schaap om aan te geven dat het grasboter betreft. Links staat een graanzak en rechts een vat. Daaronder een kan met oor op een lint.

Het ingeslagen gildenummer is 70. Bijzonder is nog te vermelden dat deze penning al voor 1684 verloren moet zijn geraakt. Er bestaat namelijk een tweede exemplaar met gildenummer 70 die als vervanging moet zijn uitgegeven (in een particuliere collectie). De penningen gemaakt na 1684 hebben een enigszins gewijzigd uiterlijk.

De penningen zijn beschreven en afgebeeld in J. Dirks, *De Noord-Nederlandse Gildepenningen*, Haarlem 1878, Deel 1, 378 / plaat LXXI, 48.

Het Zeeuws Genootschap heeft al enkele soortgelijke penningen in de collectie, maar door het ingeslagen gildenummer is de penning uniek.

De tweede penning is zeer waarschijnlijk ook een gildepenny, maar van een veel oudere datum en waarschijnlijk ook niet Middelburgs. De herkomst kon nog niet vastgesteld worden maar het betreft waarschijnlijk een penning van een schoorsteenvegersgilde, mogelijk Zuid-Nederlands. Het ingeslagen jaartal is 1558. De penning heeft geen ingeslagen gildenummer maar in plaats de naam van de persoon aan wie hij is toegekend: Arnoldus Bax. Die toekenning kan ook later dan 1558 hebben plaatsgevonden. In het midden van de penning is een roede en een veger te herkennen. De keerzijde is blanco.

Het Zeeuws Genootschap is opgericht in 1769. De rots in de woelige zee met de zeven muzen werd het symbool. De muzen staan voor de vrije kunsten en wetenschappen. De rots is hun veilige werkplek en het opschrift kan (zeer) vrij worden vertaald met: 'Zij schitteren te midden van de golven'. De 1.400 leden en de 80 vrijwilligers van het Zeeuws Genootschap dragen Zeeland in hun hart en vormen met elkaar de rots der muzen. De collectie telt inmiddels meer dan 200.000 objecten die worden beheerd door diverse bruikleennemers in de hele provincie. Door middel van boeken, tijdschriften, exposities, lezingen en congressen laten wij de indrukwekkende Zeeuwse cultuur en geschiedenis zien, zowel binnen de provinciegrenzen als ver daarbuiten. Het Genootschap is dé autoriteit op het gebied van de Zeeuwse kunsten en wetenschappen.

Wij laten Zeeland schitteren!

U kunt het Genootschap steunen door toe te treden als lid en, desgewenst, een bijdrage te leveren aan de werkzaamheden van een van de werkgroepen of commissies.

Voor nadere inlichtingen omtrent het Genootschap en zijn activiteiten kan men zich wenden tot de administratie:

Kousteensedijk 7

4331 JE Middelburg

(0118) 65 43 47

info@kzgw.nl

<https://kzgw.nl>

<https://kzgwonline.nl>

